Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 18ης Ιουλίου 2013*

«Αίτηση αναίρεσης — Συμπράξεις — Αγορά εγκατάστασης και συντήρησης ανελκυστήρων και κυλιόμενων κλιμάκων — Ευθύνη της μητρικής εταιρίας για τις διαπραχθείσες από τη θυγατρική της παραβιάσεις του δικαίου των συμπράξεων — Εταιρία holding — Εσωτερικό πρόγραμμα εταιρίας για τη συμμόρφωση προς τους κανόνες ανταγωνισμού ("Compliance-Programme") — Θεμελιώδη δικαιώματα — Αρχές του κράτους δικαίου στο πλαίσιο του καθορισμού των επιβαλλόμενων προστίμων — Διάκριση των εξουσιών, αρχές της νομιμότητας, της μη αναδρομικότητας, της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ευθύνης λόγω πταίσματος — Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 — Άρθρο 23, παράγραφος 2 — Κύρος — Νομιμότητα των κατευθυντήριων γραμμών της Επιτροπής του 1998»

Στην υπόθεση C-501/11 P,

με αντικείμενο αίτηση αναίρεσης δυνάμει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που ασκήθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 2011,

Schindler Holding Ltd, με έδρα τη Hergiswil (Ελβετία),

Schindler Management AG, με έδρα την Ebikon (Ελβετία),

Schindler SA, με έδρα τις Βρυξέλλες (Βέλγιο),

Schindler Sàrl, με έδρα το Λουξεμβούργο (Λουξεμβούργο),

Schindler Liften BV, με έδρα τη Χάγη (Κάτω Χώρες),

Schindler Deutschland Holding GmbH, με έδρα το Βερολίνο (Γερμανία),

εκπροσωπούμενες από τους R. Bechtold και W. Bosch, Rechtsanwälte, καθώς και από τον J. Schwarze, Prozessbevollmächtigter,

αναιρεσείουσες,

όπου οι λοιποί διάδικοι είναι:

η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή**, εκπροσωπούμενη από τους R. Sauer και C. Hödlmayr, επικουρούμενους από τον A. Böhlke, Rechtsanwalt, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

καθής πρωτοδίκως,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

το **Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης**, εκπροσωπούμενο από τον F. Florindo Gijón και την M. Simm,

παρεμβαίνον πρωτοδίκως,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους T. von Danwitz, πρόεδρο τμήματος, A. Rosas (εισηγητή), E. Juhász, D. Šváby και C. Vajda, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: A. Impellizzeri, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 17ης Ιανουαρίου 2013,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 18ης Απριλίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με την αίτηση αναίρεσης οι Schindler Holding Ltd (στο εξής: Schindler Holding), Schindler Management AG (στο εξής: Schindler Management), Schindler SA (στο εξής: Schindler Βέλγιο), Schindler Sàrl (στο εξής: Schindler Λουξεμβούργο), Schindler Liften BV (στο εξής: Schindler Κάτω Χώρες) και Schindler Deutschland Holding GmbH (στο εξής: Schindler Γερμανία) (στο εξής, από κοινού: όμιλος Schindler) ζητούν την αναίρεση της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 13ης Ιουλίου 2011, T-138/07, Schindler Holding κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2011, σ. II-4819, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή τους με αίτημα την ακύρωση της απόφασης C(2007) 512 τελικό της Επιτροπής, της 21ης Φεβρουαρίου 2007, σχετικά με διαδικασία δυνάμει του άρθρου [81 ΕΚ] (υπόθεση COMP/E-1/38.823 – Ανελκυστήρες και κυλιόμενες κλίμακες, στο εξής: επίμαχη απόφαση), περίληψη της οποίας δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ΕΕ 2008, C 75, σ. 19), ή, επικουρικώς, τη μείωση του ποσού των προστίμων που επιβλήθηκαν στις αναιρεσείουσες.

Το νομικό πλαίσιο

2 Οι παράγραφοι 2 έως 4 του άρθρου 23 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [81 ΕΚ] και [82 ΕΚ] (ΕΕ L 1, σ. 1), το οποίο αντικατέστησε το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81 ΕΚ] και [82 ΕΚ] (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25), έχουν ως εξής:

«2. Η Επιτροπή δύναται με απόφασή της να επιβάλει σε επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων πρόστιμα, σε περίπτωση που αυτές, εκ προθέσεως ή εξ αμελείας:

α) διαπράττουν παράβαση των διατάξεων του άρθρου 81 [ΕΚ] ή του άρθρου 82 [ΕΚ], [...]

[...]

Για καθεμία από τις επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην παράβαση, το πρόστιμο δεν υπερβαίνει το 10 % του συνολικού κύκλου εργασιών κατά το προηγούμενο οικονομικό έτος.

[...]

3. Κατά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εκτός από τη σοβαρότητα της παραβάσεως, και η διάρκειά της.

4. Σε περίπτωση που επιβάλλεται πρόστιμο σε ένωση επιχειρήσεων, λαμβανομένου υπόψη του κύκλου εργασιών των μελών της και η ένωση δεν είναι αξιόχρεη, η ένωση είναι υποχρεωμένη να ζητήσει συνεισφορές από τα μέλη της προκειμένου να καλύψει το ποσό του προστίμου.

Εάν δεν πραγματοποιηθούν οι συνεισφορές αυτές εντός της προθεσμίας που έχει ορίσει η Επιτροπή, η Επιτροπή δύναται να απαιτήσει την καταβολή του προστίμου απευθείας από καθεμία από τις επιχειρήσεις οι εκπρόσωποι των οποίων ανήκαν στα εμπλεκόμενα όργανα λήψης αποφάσεων της ένωσης.

Η Επιτροπή, όταν έχει απαιτήσει πληρωμή σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο, στην περίπτωση που είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση της ολοσχερούς πληρωμής του προστίμου, μπορεί να απαιτήσει πληρωμή του υπολοίπου από οποιοδήποτε μέλος της ένωσης που είχε ενεργή δράση στην αγορά στην οποία συνέβη η παράβαση.

Ωστόσο, η Επιτροπή δεν απαιτεί πληρωμή βάσει του δευτέρου ή τρίτου εδαφίου από επιχειρήσεις που αποδεικνύουν ότι δεν εφήρμοσαν την παράνομη απόφαση της ένωσης και ότι είτε δεν είχαν αντιληφθεί την ύπαρξή της είτε αποστασιοποιήθηκαν ενεργά από αυτήν πριν αρχίσει η Επιτροπή να διερευνά την υπόθεση.

Η οικονομική ευθύνη κάθε επιχείρησης όσον αφορά την καταβολή του προστίμου δεν υπερβαίνει το 10 % του συνολικού κύκλου εργασιών κατά το προηγούμενο οικονομικό έτος.»

3 Το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003 είναι διατυπωμένο ως εξής:

«Το Δικαστήριο διαθέτει πλήρη δικαιοδοσία για τον έλεγχο των αποφάσεων με τις οποίες η Επιτροπή επιβάλλει πρόστιμο ή χρηματική ποινή. Το Δικαστήριο δύναται να καταργεί, να μειώνει ή να επαυξάνει τα πρόστιμα ή τις χρηματικές ποινές που έχουν επιβληθεί.»

4 Το προοίμιο της ανακοίνωσης της Επιτροπής με τίτλο «Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, [ΕΚΑΧ]» (ΕΕ 1998, C 9, σ. 3, στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές του 1998), η οποία είχε εφαρμογή κατά τον χρόνο έκδοσης της επίμαχης απόφασης, ορίζει τα κατωτέρω:

«Σκοπός των αρχών που διέπουν τις [...] κατευθυντήριες γραμμές είναι να καταστεί δυνατή η διασφάλιση της διαφάνειας και της αντικειμενικότητας των αποφάσεων της Επιτροπής, τόσο έναντι των επιχειρήσεων, όσο και έναντι του Δικαστηρίου, και παράλληλα να κατοχυρωθεί η διακριτική ευχέρεια που ο νομοθέτης έχει παραχωρήσει στην Επιτροπή για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων, με ανώτατο όριο το 10 % του συνολικού κύκλου εργασιών των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων. Η άσκηση της διακριτικής αυτής ευχέρειας θα πρέπει, ωστόσο, να εντάσσεται σε μια συνεκτική και απαλλαγμένη από αυθαίρετες διακρίσεις πολιτική, η οποία να είναι κατάλληλα προσαρμοσμένη στους στόχους της καταστολής των παραβιάσεων των κανόνων ανταγωνισμού.

Η νέα μέθοδος η οποία θα εφαρμόζεται για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων θα πρέπει στο εξής να ακολουθεί το ακόλουθο σύστημα, το οποίο στηρίζεται στον προσδιορισμό ενός βασικού ποσού επί του οποίου εφαρμόζονται προσαυξήσεις, εάν συντρέχουν επιβαρυντικές περιστάσεις, και μειώσεις, εάν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις.»

5 Το σημείο 1 των κατευθυντήριων γραμμών προβλέπει ότι «το βασικό αυτό ποσό καθορίζεται σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παραβάσεως, που είναι τα μόνα κριτήρια τα οποία προβλέπονται στο άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17».

6 Όσον αφορά τη σοβαρότητα, το σημείο 1, Α, των κατευθυντήριων γραμμών προβλέπει ότι, για να αξιολογηθεί η σοβαρότητα της παράβασης, πρέπει να ληφθεί υπόψη ο χαρακτήρας της ίδιας της παράβασης, ο πραγματικός της αντίκτυπος επί της αγοράς εφόσον αυτός είναι δυνατό να εκτιμηθεί, καθώς και η έκταση της γεωγραφικής αγοράς αναφοράς. Οι παραβάσεις ταξινομούνται σε τρεις κατηγορίες, τις ελαφρές παραβάσεις, τις σοβαρές παραβάσεις και τις πολύ σοβαρές παραβάσεις.

7 Κατά τις κατευθυντήριες γραμμές, στις πολύ σοβαρές παραβάσεις καταλέγονται μεταξύ άλλων οριζόντιοι περιορισμοί, για παράδειγμα συνασπισμοί επιχειρήσεων με σκοπό τον έλεγχο των τιμών ή τον επιμερισμό των αγορών βάσει ποσοστώσεων. Το προβλεπόμενο βασικό ποσό είναι «άνω των 20 εκατομμυρίων [ευρώ]».

8 Δυνάμει του σημείου 2 των κατευθυντήριων γραμμών του 1998, το βασικό ποσό του προστίμου μπορεί να προσαυξάνεται εάν συντρέχουν ειδικές επιβαρυντικές περιστάσεις, όπως, μεταξύ άλλων, όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση ή οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις έχει ή έχουν διαπράξει κατά το παρελθόν παρόμοια παράβαση. Κατά το σημείο 3 των κατευθυντήριων γραμμών, το βασικό ποσό ελαττώνεται εάν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις όπως όταν η επιχείρηση έχει παίξει αποκλειστικά παθητικό ρόλο στη διάπραξη της παράβασης ή μιμήθηκε απλώς τη συμπεριφορά άλλων επιχειρήσεων, όταν δεν εφάρμοσε στην πράξη τις παράνομες συμφωνίες ή πρακτικές ή, τέλος, όταν η επιχείρηση συνεργάστηκε έμπρακτα στο πλαίσιο της διαδικασίας, πέραν του πεδίου εφαρμογής της ανακοίνωσης της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή ή τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (ΕΕ 1996, C 207, σ. 4).

9 Η ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή ή τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (ΕΕ 2002, C 45, σ. 3, στο εξής: ανακοίνωση του 2002 για τη συνεργασία), η οποία είχε εφαρμογή κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της παρούσας υπόθεσης, καθορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι επιχειρήσεις που συνεργάζονται με την Επιτροπή κατά την έρευνά της ως προς τη σύμπραξη θα μπορούν να απαλλάσσονται του προστίμου ή να τυγχάνουν μείωσης του ύψους του προστίμου το οποίο άλλως θα έπρεπε να καταβάλουν.

Το ιστορικό της διαφοράς και η επίμαχη απόφαση

10 Ο όμιλος Schindler αποτελεί έναν από τους κυριότερους ομίλους κατασκευής ανελκυστήρων και κυλιόμενων κλιμάκων παγκοσμίως. Μητρική εταιρία του ομίλου είναι η Schindler Holding, η οποία είναι εγκατεστημένη στην Ελβετία. Ο όμιλος Schindler ασκεί τις δραστηριότητές του μέσω εθνικών θυγατρικών. Αυτές είναι κυρίως η Schindler Βέλγιο, η Schindler Λουξεμβούργο, η Schindler Κάτω Χώρες και η Schindler Γερμανία.

11 Έχοντας λάβει, κατά τη διάρκεια του θέρους του 2003, πληροφορίες σχετικά με την ενδεχόμενη ύπαρξη σύμπραξης μεταξύ των κύριων Ευρωπαίων κατασκευαστών ανελκυστήρων και κυλιόμενων κλιμάκων που ασκούσαν τις δραστηριότητές τους στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήτοι των Kone Belgium SA, Kone GmbH, Kone Luxembourg Sàrl, Kone BV Liften en Roltrappen, Kone Oyj, Otis SA, Otis GmbH & Co. OHG, General Technic-Otis Sàrl, General Technic Sàrl, Otis BV, Otis Elevator Company, United Technologies Corporation, του ομίλου Schindler, ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV, ThyssenKrupp Aufzüge GmbH, ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH, ThyssenKrupp

Elevator AG, ThyssenKrupp AG, ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl και ThyssenKrupp Liften BV, η Επιτροπή διεξήγαγε επιτόπιους ελέγχους στις εγκαταστάσεις των εν λόγω επιχειρήσεων στις αρχές του 2004. Οι επιχειρήσεις υπέβαλαν αιτήσεις δυνάμει της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία. Μεταξύ Σεπτεμβρίου και Δεκεμβρίου του 2004, η Επιτροπή απέστειλε επίσης αιτήσεις παροχής πληροφοριών στις επιχειρήσεις που συνέπραξαν στην παράβαση στο Βέλγιο, σε πολλούς πελάτες στο εν λόγω κράτος μέλος καθώς και στη βελγική ένωση Agoria.

12 Με την επίμαχη απόφαση η Επιτροπή έκρινε ότι οι εν λόγω επιχειρήσεις καθώς και η Mitsubishi Elevator Europe BV είχαν μετάσχει σε τέσσερις ενιαίες, σύνθετες και διαρκείς παραβάσεις του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ εντός τεσσάρων κρατών μελών, συνιστάμενες στην κατανομή αγορών μέσω συμφωνιών ή συμπράξεων για την ανάθεση σ' αυτές δημοσίων έργων και συμβάσεων με αντικείμενο την πώληση, την εγκατάσταση, τη συντήρηση και τον εκσυγχρονισμό ανελκυστήρων και κυλιόμενων κλιμάκων. Ως προς τον όμιλο Schindler, η παλαιότερη ημερομηνία κατά την οποία διαπιστώθηκε αρχή παράβασης είναι εκείνη της παράβασης στη Γερμανία, ήτοι η 1η Αυγούστου 1995.

13 Σύμφωνα με το άρθρο 2 της επίμαχης απόφασης, ο όμιλος Schindler καταδικάσθηκε ως εξής:

«1. Για τις διαπραχθείσες στο Βέλγιο παραβάσεις του άρθρου 1, παράγραφος 1, επιβάλλονται τα ακόλουθα πρόστιμα:

[...]

— [όμιλος] Schindler: Schindler Holding [...] και [Schindler Βέλγιο], αλληλεγγύως: 69 300 000 [ευρώ]· [...]

[...]

2. Για τις διαπραχθείσες στη Γερμανία παραβάσεις του άρθρου 1, παράγραφος 2, επιβάλλονται τα ακόλουθα πρόστιμα:

[...]

— [όμιλος] Schindler: Schindler Holding [...] και [Schindler Γερμανία], αλληλεγγύως: 21 458 250 [ευρώ]· [...]

[...]

3. Για τις διαπραχθείσες στο Λουξεμβούργο παραβάσεις του άρθρου 1, παράγραφος 3, επιβάλλονται τα ακόλουθα πρόστιμα:

[...]

— [όμιλος] Schindler: Schindler Holding [...] και [Schindler Λουξεμβούργο], αλληλεγγύως: 17 820 000 [ευρώ]· [...]

[...]

4. Για τις διαπραχθείσες στις Κάτω Χώρες παραβάσεις του άρθρου 1, παράγραφος 4, επιβάλλονται τα ακόλουθα πρόστιμα:

[...]

— [όμιλος] Schindler: Schindler Holding και [Schindler Κάτω Χώρες], αλληλεγγύως: 35 169 750 [ευρώ]».

Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

14 Με δικόγραφο που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου [νυν Γενικού Δικαστηρίου] στις 4 Μαΐου 2007, οι αναιρεσείουσες ζήτησαν την ακύρωση της επίμαχης απόφασης και επικουρικώς τη μείωση του ποσού των επιβληθέντων προστίμων.

15 Η αίτηση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης να παρέμβει υπέρ της Επιτροπής έγινε δεκτή. Σύμφωνα με το δικόγραφο που κατατέθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το Συμβούλιο παρενέβη ως προς την προβληθείσα από τις αναιρεσείουσες ένσταση έλλειψης νομιμότητας του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003.

16 Με απόφαση της 4ης Σεπτεμβρίου 2007 που κοινοποιήθηκε στο Γενικό Δικαστήριο στις 30 Ιουνίου 2009, η Επιτροπή διόρθωσε το άρθρο 4 της επίμαχης απόφασης, το οποίο δεν αναφέρει πλέον τη Schindler Management ως αποδέκτη της απόφασης. Στις σκέψεις 43 και 44 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, καθόσον αφορούσε την εν λόγω εταιρία, η προσφυγή είχε καταστεί άνευ αντικειμένου και η δίκη έπρεπε να καταργηθεί κατά το μέρος αυτό.

17 Προς στήριξη της προσφυγής τους οι αναιρεσείουσες προέβαλαν δεκατρείς λόγους ακύρωσης, τους οποίους το Γενικό Δικαστήριο συνόψισε ως εξής στη σκέψη 45 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης:

«Ο πρώτος λόγος ακυρώσεως αντλείται από παραβίαση της αρχής “ουδεμία ποινή άνευ νόμου”, λόγω του ότι το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 παρέχει στην Επιτροπή απεριόριστη εξουσία εκτιμήσεως κατά τον υπολογισμό των προστίμων. Ο δεύτερος λόγος ακυρώσεως αντλείται από παραβίαση της αρχής της μη αναδρομικότητας κατά την εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 και της ανακοινώσεως του 2002 για τη συνεργασία. τρίτος λόγος ακυρώσεως αντλείται από παραβίαση της αρχής “ουδεμία ποινή άνευ νόμου” και την έλλειψη αρμοδιότητας της Επιτροπής για την έκδοση των κατευθυντήριων γραμμών του 1998. Ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως αντλείται από τον μη σύννομο χαρακτήρα της ανακοινώσεως του 2002 για τη συνεργασία, λόγω παραβιάσεως των αρχών nemo tenetur se ipsum accusare, nemo tenetur se ipsum prodere […] και in dubio pro reo, καθώς και της αρχής της αναλογικότητας. Ο πέμπτος λόγος ακυρώσεως αντλείται από παραβίαση της αρχής της διακρίσεως των εξουσιών και των απαιτήσεων που πρέπει να πληροί μια σύμφωνη προς τις αρχές του κράτους δικαίου διαδικασία. Ο έκτος λόγος ακυρώσεως αντλείται από τον απαλλοτριωτικό χαρακτήρα των επιβληθέντων στις προσφεύγουσες προστίμων. Ο έβδομος και ο όγδοος λόγος ακυρώσεως αντλούνται από παραβίαση των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 κατά τον καθορισμό του αρχικού ποσού των προστίμων και τη συνεκτίμηση των ελαφρυντικών περιστάσεων. Ο ένατος λόγος ακυρώσεως αντλείται από παραβίαση των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 και της ανακοινώσεως του 2002 για τη συνεργασία κατά τον καθορισμό του ποσού των προστίμων για τις παραβάσεις που διαπράχθηκαν στο Βέλγιο, στη Γερμανία και στο Λουξεμβούργο. Ο δέκατος λόγος ακυρώσεως αντλείται από τον δυσανάλογο χαρακτήρα του ποσού των προστίμων. Ο ενδέκατος λόγος ακυρώσεως αντλείται από την έλλειψη νόμιμης κοινοποιήσεως της [επίμαχης] αποφάσεως στη Schindler Holding. Ο δωδέκατος λόγος ακυρώσεως αντλείται από την έλλειψη ευθύνης της Schindler Holding. Τέλος, ο δέκατος τρίτος λόγος αντλείται από παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003.»

18 Στις σκέψεις 47 και 48 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο τροποποίησε τη σειρά εξέτασης των λόγων ακύρωσης ως εξής:

«47 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι πλείονες αιτιάσεις των προσφευγουσών αφορούν τη νομιμότητα της [επίμαχης] αποφάσεως στο σύνολό της και, επομένως, πρέπει να εξεταστούν αρχικώς. Μεταξύ των αιτιάσεων αυτών καταλέγεται και εκείνη που διατυπώνουν οι προσφεύγουσες στο πλαίσιο του πέμπτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος, κατ’ ουσίαν, αντλείται από παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ). Στις αιτιάσεις που αφορούν τη νομιμότητα της [επίμαχης] αποφάσεως στο σύνολό της

περιλαμβάνονται επίσης εκείνες που προβάλλονται στο πλαίσιο του ενδέκατου και του δωδέκατου λόγου ακυρώσεως, οι οποίοι αντλούνται, αντιστοίχως, αφενός, από την έλλειψη νομιμότητας της [επίμαχης] αποφάσεως, στον βαθμό που αυτή απευθύνεται στη Schindler Holding, και, αφετέρου, από την έλλειψη νόμιμης κοινοποιήσεως και την έλλειψη νομιμότητας της [επίμαχης] αποφάσεως, στον βαθμό που αυτή καταλογίζει εις ολόκληρον ευθύνη στη Schindler Holding.

Οι αιτιάσεις που αφορούν τη νομιμότητα του άρθρου 2 της [επίμαχης] αποφάσεως, οι οποίες διατυπώνονται στο πλαίσιο των λοιπών λόγων ακυρώσεως, θα εξεταστούν στη συνέχεια. Προς τούτο, το Γενικό Δικαστήριο θεωρεί σκόπιμο να εξετάσει τις αιτιάσεις των προσφευγουσών με την εξής σειρά. Κατ' αρχάς, θα αναλυθούν ο πρώτος, ο δεύτερος, ο τρίτος και ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως, στο πλαίσιο των οποίων οι προσφεύγουσες προβάλλουν πλείονες ενστάσεις περί ελλείψεως νομιμότητας του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 και της ανακοινώσεως του 2002 για τη συνεργασία. Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο θα εξετάσει τον έκτο λόγο ακυρώσεως, κατά τον οποίο η [επίμαχη] απόφαση έχει απαλλοτριωτικό χαρακτήρα. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο θα εξετάσει τον έβδομο, τον όγδοο, τον ένατο, τον δέκατο και τον δέκατο τρίτο λόγο ακυρώσεως, στο πλαίσιο των οποίων οι προσφεύγουσες προβάλλουν διάφορες αιτιάσεις που αφορούν τον καθορισμό του ποσού των επιβληθέντων σε αυτές προστίμων.»

19 Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τους λόγους ακύρωσης και την προσφυγή στο σύνολό της.

Αιτήματα των διαδίκων

20 Οι αναιρεσείουσες ζητούν κατ' ουσίαν την αναίρεση της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, την ακύρωση της επίμαχης απόφασης, επικουρικώς την εξαφάνιση ή μείωση των προστίμων, όλως επικουρικώς την αναπομπή της υπόθεσης στο Γενικό Δικαστήριο και, τέλος, την καταδίκη της Επιτροπής στα δικαστικά έξοδα.

21 Η Επιτροπή ζητεί την απόρριψη της αίτησης αναίρεσης και την καταδίκη των αναιρεσειουσών στα δικαστικά έξοδα.

22 Το Συμβούλιο ζητεί την απόρριψη της αίτησης αναίρεσης καθόσον αφορά την ένσταση έλλειψης νομιμότητας του κανονισμού 1/2003 και καλεί το Δικαστήριο να αποφανθεί προσηκόντως επί των δικαστικών εξόδων.

Επί της αίτησης αναίρεσης

23 Προς στήριξη των αιτημάτων τους οι αναιρεσείουσες προβάλλουν δεκατρείς λόγους αναίρεσης.

Επί του πρώτου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από παραβίαση της αρχής της διάκρισης των εξουσιών και από παραβίαση των επιταγών μιας διαδικασίας βασιζόμενης στην τήρηση των αρχών του κράτους δικαίου

Επιχειρήματα των διαδίκων

24 Με τον πρώτο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν την απάντηση του Γενικού Δικαστηρίου στον αντλούμενο από παράβαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ λόγο ακύρωσης, με τον οποίον είχαν υποστηρίξει σε πρώτο βαθμό ότι η διαδικασία της Επιτροπής παραβιάζει την αρχή της διάκρισης των εξουσιών και δεν τηρεί τις αρχές του κράτους δικαίου που βρίσκουν εφαρμογή στις ποινικές διαδικασίες σύμφωνα με τη διάταξη αυτή. Βάλλουν ιδίως κατά της σκέψης 53 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με την οποία το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι αποφάσεις της Επιτροπής περί επιβολής

προστίμων λόγω παραβίασης του δικαίου του ανταγωνισμού δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα. Οι αναιρεσείουσες εκτιμούν ότι το σκεπτικό του Γενικού Δικαστηρίου δεν λαμβάνει υπόψη ούτε τη βαρύτητα των επιβληθέντων προστίμων ούτε την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας η οποία μετέβαλε ριζικά την κατάσταση.

25 Οι αναιρεσείουσες υπενθυμίζουν τα κριτήρια που απορρέουν από την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Engel κ.λπ. κατά Κάτω Χωρών της 8ης Ιουνίου 1976 (σειρά Α αριθ. 22, § 80 επ.), και υποστηρίζουν ότι κακώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι τυγχάνει εφαρμογής στις διεπόμενες από το δίκαιο των συμπράξεων διαδικασίες η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Jussila κατά Φινλανδίας της 23ης Νοεμβρίου 2006 (*Recueil des arrêts et décisions* 2006-XIV, § 31), σύμφωνα με την οποία, για ορισμένες κατηγορίες παραβάσεων που δεν εμπίπτουν στον σκληρό πυρήνα του ποινικού δικαίου, δεν είναι απαραίτητο η απόφαση να λαμβάνεται από δικαστήριο, καθόσον προβλέπεται πλήρης έλεγχος της νομιμότητας της απόφασης. Κατά τις αναιρεσείουσες, τέτοιες διαδικασίες εμπίπτουν στον «σκληρό πυρήνα του ποινικού δικαίου» υπό την έννοια της εν λόγω απόφασης. Παραπέμπουν συναφώς στην απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Δεκεμβρίου 2010, T-141/08, E.ON Energie κατά Επιτροπής (Συλλογή 2010, σ. II-5761), και στη σκέψη 160 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης.

26 Οι αναιρεσείουσες διατείνονται εξάλλου ότι η μνημονευόμενη από το Γενικό Δικαστήριο νομολογία, ιδίως οι αποφάσεις του Δικαστηρίου της 29ης Οκτωβρίου 1980, 209/78 έως 215/78 και 218/78, van Landewyck κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1980/III, σ. 207, σκέψη 81), και της 7ης Ιουνίου 1983, 100/80 έως 103/80, Musique Diffusion française κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1983, σ. 1825, σκέψη 7), σύμφωνα με τις οποίες η Επιτροπή δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, πρέπει να θεωρηθεί παρωχημένη κατόπιν της έναρξης ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας και λαμβανομένης υπόψη της απευθείας εφαρμογής της ΕΣΔΑ. Υποστηρίζουν επ' αυτού ότι, λόγω της βαρύτητας των κυρώσεων, δεν μπορούν να εφαρμοσθούν εν προκειμένω οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Öztürk κατά Γερμανίας της 21ης Φεβρουαρίου 1984 (σειρά Α αριθ. 73), και Bendenoun κατά Γαλλίας της 24ης Φεβρουαρίου 1994 (σειρά Α αριθ. 284), σύμφωνα με τις οποίες, ιδίως στην περίπτωση μεγάλου αριθμού παραβάσεων που συνιστά, κατά τις αναιρεσείουσες, «μαζική μικροεγκληματικότητα» ή στην περίπτωση ελαφρών παραβάσεων που πρέπει να διωχθούν, η κύρωση μπορεί να επιβληθεί από διοικητική αρχή, εφόσον διασφαλίζεται πλήρως δικαστικός έλεγχος.

27 Η Επιτροπή και το Συμβούλιο υποστηρίζουν ότι ο έλεγχος που ασκεί ο δικαστής της Ένωσης επί των αποφάσεων της Επιτροπής διασφαλίζει ότι πληρούνται οι απαιτήσεις δίκαιης δίκης, όπως αυτή καθιερώνεται με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ και με το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

28 Με το υπόμνημα απάντησης οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι οι αρχές που απορρέουν από την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου A. Menarini Diagnostics κατά Ιταλίας της 27ης Σεπτεμβρίου 2011 (προσφυγή υπ' αριθ. 43509/08), στην οποία παρέπεμψε η Επιτροπή με το υπόμνημα αντίκρουσης, δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής εν προκειμένω, καθόσον, αντιθέτως προς την ιταλική επιτροπή ανταγωνισμού περί της οποίας επρόκειτο στην εν λόγω υπόθεση, η Επιτροπή δεν αποτελεί ανεξάρτητη διοικητική αρχή. Εξάλλου, κατά τις αναιρεσείουσες, το Γενικό Δικαστήριο δεν προέβη σε άνευ περιορισμών εξέταση των πραγματικών περιστατικών όπως επιτάσσει το άρθρο 6 ΕΣΔΑ.

29 Με το υπόμνημα ανταπάντησης η Επιτροπή υποστηρίζει ότι δεν απόκειται στο Γενικό Δικαστήριο να προβαίνει αυτεπαγγέλτως σε εξέταση των πραγματικών περιστατικών, αντιθέτως απόκειται στους προσφεύγοντες να προβάλλουν λόγους ακύρωσης και να προσκομίζουν σχετικές αποδείξεις (απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Δεκεμβρίου 2011, C-386/10 P, Χαλκόρ κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. I-13085, σκέψη 62, καθώς και προμνησθείσα απόφαση του ΕΔΔΑ A. Menarini Diagnostics κατά Ιταλίας, § 63).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

30 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ο πρώτος λόγος αναίρεσης εδράζεται στην εσφαλμένη παραδοχή ότι, κατόπιν της έναρξης ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας, τυγχάνουν εφαρμογής εν προκειμένω διαφορετικοί κανόνες δικαίου, με συνέπεια η επίμαχη απόφαση να είναι αντίθετη στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ λόγω του ότι εκδόθηκε από την Επιτροπή και όχι από δικαστήριο.

31 Η επίμαχη απόφαση εκδόθηκε στις 21 Φεβρουαρίου 2007, ήτοι προ της υπογραφής της Συνθήκης της Λισσαβώνας στις 13 Δεκεμβρίου 2007 και, κατά μείζονα λόγο, προ της έναρξης ισχύος της εν λόγω Συνθήκης την 1η Δεκεμβρίου 2009. Κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο προσφυγής ακύρωσης, η νομιμότητα της προσβαλλόμενης πράξης πρέπει να κρίνεται σε συνάρτηση με τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που υφίστανται κατά τον χρόνο έκδοσης της πράξης (αποφάσεις της 7ης Φεβρουαρίου 1979, 15/76 και 16/76, Γαλλία κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 141, σκέψη 7· της 17ης Μαΐου 2001, C-449/98 P, IECC κατά Επιτροπής, Συλλογή 2001, σ. I-3875, σκέψη 87, καθώς και της 28ης Ιουλίου 2011, C-309/10, Agrana Zucker, Συλλογή 2011, σ. I-7333, σκέψη 31).

32 Εξάλλου, καίτοι, όπως επιβεβαιώνεται από το άρθρο 6, παράγραφος 3, ΣΕΕ, τα αναγνωρισμένα από την ΕΣΔΑ θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν τμήμα του δικαίου της Ένωσης ως γενικές αρχές, και το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη επιβάλλει να αναγνωρίζεται στα περιεχόμενα στον εν λόγω Χάρτη δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται από την ΕΣΔΑ η ίδια έννοια και η ίδια εμβέλεια με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση, η Σύμβαση αυτή δεν συνιστά, ενόσω η Ένωση δεν έχει προσχωρήσει σε αυτή, νομική πράξη τυπικώς ενταγμένη στην έννομη τάξη της Ένωσης (βλ. αποφάσεις της 24ης Απριλίου 2012, C-571/10, Kamberaj, και της 26ης Φεβρουαρίου 2013, C-617/10, Åkerberg Fransson, σκέψη 44).

33 Εν πάση περιπτώσει, αντιθέτως προς όσα διατείνονται οι αναιρεσείουσες, το γεγονός ότι οι επιβάλλουσες πρόστιμα αποφάσεις στο πεδίο του ανταγωνισμού εκδίδονται από την Επιτροπή δεν συνιστά αυτό καθαυτό παράβαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Επισημαίνεται συναφώς ότι με την προμνησθείσα απόφαση A. Menarini Diagnostics κατά Ιταλίας, η οποία αφορούσε κύρωση επιβληθείσα από την ιταλική ρυθμιστική αρχή ανταγωνισμού λόγω στρεβλωτικών του ανταγωνισμού πρακτικών ανάλογων προς αυτές που προσάπτονται στις αναιρεσείουσες, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι, λαμβανομένου υπόψη του ύψους του επιβληθέντος προστίμου, η κύρωση είχε, λόγω της αυστηρότητάς της, ποινικό χαρακτήρα.

34 Εντούτοις, στη σκέψη 58 της εν λόγω απόφασης το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπενθύμισε ότι η ανάθεση σε διοικητικές αρχές του καθήκοντος να διώκουν και να κολάζουν τις παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού δεν αντιβαίνει στην ΕΣΔΑ, εφόσον ο ενδιαφερόμενος έχει τη δυνατότητα να προσβάλει κάθε παρόμοια βλαπτική για τα συμφέροντά του απόφαση ενώπιον δικαστηρίου που παρέχει τις προβλεπόμενες στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ εγγυήσεις.

35 Στη σκέψη 59 της προμνησθείσας απόφασης A. Menarini Diagnostics κατά Ιταλίας, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διευκρίνισε ότι η τήρηση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ δεν αποκλείει, στο πλαίσιο διοικητικής διαδικασίας, μια «ποινή» να επιβάλλεται πρώτα από διοικητική αρχή. Η τήρηση της εν λόγω διάταξης επιτάσσει πάντως να υπόκειται σε μεταγενέστερο έλεγχο εκ μέρους δικαιοδοτικού οργάνου που διαθέτει πλήρη δικαιοδοσία κάθε απόφαση διοικητικής αρχής που δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, ΕΣΔΑ. Μεταξύ των χαρακτηριστικών ενός τέτοιου οργάνου καταλέγεται η εξουσία μεταρρύθμισης κάθε σημείου της απόφασης του ιεραρχικώς κατώτερου οργάνου, είτε το σημείο αυτό αφορά πραγματικά περιστατικά είτε αφορά νομικά ζητήματα. Το δικαιοδοτικό όργανο πρέπει ιδίως να έχει αρμοδιότητα να εξετάσει όλα τα πραγματικά και νομικά ζητήματα που ασκούν επιρροή επί της διαφοράς της οποίας επιλαμβάνεται.

36 Συναφώς, κρίνοντας επί της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, ήτοι της γενικής αρχής του δικαίου της Ένωσης που θεμελιώνεται σήμερα στο άρθρο 47 του Χάρτη και που αντιστοιχεί στο άρθρο 6, παράγραφος 1, ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο τόνισε ότι, πέραν του προβλεπόμενου στη Συνθήκη ελέγχου νομιμότητας, ο δικαστής της Ένωσης διαθέτει πλήρη δικαιοδοσία η οποία του απονέμεται δυνάμει του άρθρου 31 του κανονισμού 1/2003, σύμφωνα με το άρθρο 261 ΣΛΕΕ, και η οποία του παρέχει την εξουσία να υποκαθιστά την Επιτροπή προβαίνοντας στη δική του εκτίμηση και, κατά συνέπεια, να μειώνει ή να αυξάνει το πρόστιμο ή τη χρηματική ποινή που επιβλήθηκαν (προμνησθείσα απόφαση Χαλκόρ κατά Επιτροπής, σκέψη 63).

37 Όσον αφορά τον έλεγχο νομιμότητας, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο δικαστής της Ένωσης οφείλει να προβαίνει στον έλεγχο αυτό βάσει των προσκομιζόμενων από τον προσφεύγοντα στοιχείων προς στήριξη των προβαλλόμενων λόγων ακύρωσης και δεν μπορεί να επαφίεται στο περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει η Επιτροπή ούτε όσον αφορά την επιλογή των συνεκτιμώμενων στοιχείων κατά την εφαρμογή των κριτηρίων που προβλέπουν οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 ούτε όσον αφορά την αξιολόγηση των στοιχείων αυτών προκειμένου να αρνηθεί τη διενέργεια διεξοδικού ελέγχου των νομικών και των πραγματικών ζητημάτων (προμνησθείσα απόφαση Χαλκόρ κατά Επιτροπής, σκέψη 62).

38 Δεδομένου ότι ο έλεγχος που προβλέπουν οι Συνθήκες συνεπάγεται ότι ο δικαστής της Ένωσης ελέγχει τόσο τα νομικά όσο και τα πραγματικά ζητήματα και ότι έχει εξουσία να εκτιμά τα αποδεικτικά στοιχεία, να ακυρώνει την προσβαλλόμενη απόφαση και να τροποποιεί το ποσό των προστίμων, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι δεν προκύπτει ότι ο έλεγχος νομιμότητας του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, που συμπληρώνεται από την κατ' άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003 πλήρη δικαιοδοσία ως προς το ποσό του προστίμου, αντιβαίνει προς τις επιταγές της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη (προμνησθείσα απόφαση Χαλκόρ κατά Επιτροπής, σκέψη 67).

39 Από τα ανωτέρω στοιχεία προκύπτει ότι ο πρώτος λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος.

Επί του δεύτερου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από παραβίαση του άμεσου χαρακτήρα της αποδεικτικής διαδικασίας

Επιχειρήματα των διαδίκων

40 Με τον δεύτερο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες παραπέμπουν στον τέταρτο λόγο ακύρωσης που προέβαλαν σε πρώτο βαθμό. Υποστηρίζουν ότι ο «άμεσος χαρακτήρας» αποδεικτικής διαδικασίας επιτάσσει να σχηματίζει το Γενικό Δικαστήριο μια άμεση εντύπωση των προσώπων που προβαίνουν σε δηλώσεις ή προσκομίζουν άλλα αποδεικτικά στοιχεία. Οι μάρτυρες πρέπει να εξετάζονται ενόρκως ενώπιον δικαστηρίου, σε δημόσια συνεδρίαση, και να μπορούν να απαντούν στις ερωτήσεις των κατηγορούμενων επιχειρήσεων.

41 Κατά τις αναιρεσείουσες, η ουσιαστική έρευνα της Επιτροπής και ο έλεγχος από το Γενικό Δικαστήριο δεν πληρούν τις επιταγές αυτές, καθόσον συχνά στηρίζονται αποκλειστικά στη γραπτή παρουσίαση των πραγματικών περιστατικών από τις επιχειρήσεις που συνεργάζονται με την Επιτροπή. Στην περίπτωση όμως δηλώσεων που γίνονται στο πλαίσιο της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία, συντρέχει σοβαρός κίνδυνος παραποίησης ή διόγκωσης των πραγματικών περιστατικών από τις συνεργαζόμενες επιχειρήσεις.

42 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο δεύτερος λόγος αναίρεσης είναι απαράδεκτος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

43 Από τα άρθρα 256 ΣΛΕΕ, 58, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και 112, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ως είχε κατά τον χρόνο άσκησης της υπό κρίση αίτησης αναίρεσης, προκύπτει ότι η αίτηση αναίρεσης πρέπει να αναφέρει επακριβώς τα επικρινόμενα στοιχεία της απόφασης της οποίας ζητείται η αναίρεση, καθώς και τα νομικά επιχειρήματα που στηρίζουν ειδικώς την αίτηση αυτή (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2000, C-352/98 P, Bergaderm και Goupil κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-5291, σκέψη 34, και της 8ης Ιανουαρίου 2002, C-248/99 P, Γαλλία κατά Monsanto και Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. I-1, σκέψη 68).

44 Όπως όμως τόνισε η Επιτροπή στο υπόμνημα αντίκρουσης που υπέβαλε, ο δεύτερος λόγος αναίρεσης είναι διατυπωμένος κατά τρόπο αόριστο και δεν αναφέρει τις επικρινόμενες σκέψεις της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Το μόνο προσδιοριστικό στοιχείο είναι η αναφορά στον τέταρτο λόγο ακύρωσης που προβλήθηκε σε πρώτο βαθμό, ο οποίος αντλούνταν από τον μη σύννομο χαρακτήρα της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία λόγω παραβίασης των αρχών nemo tenetur se ipsum accusare, nemo tenetur se ipsum prodere, in dubio pro reo καθώς και της αρχής της αναλογικότητας. Αυτός ο λόγος ακύρωσης ουδεμία σχέση έχει με τον δεύτερο λόγο αναίρεσης.

45 Από τα στοιχεία αυτά συνάγεται ότι, λόγω του ιδιαιτέρως συγκεχυμένου χαρακτήρα του, ο δεύτερος λόγος αναίρεσης δεν μπορεί να εξετασθεί λυσιτελώς και πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος.

46 Εν πάση περιπτώσει, στο μέτρο που οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τη μη ακρόαση μαρτύρων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, αρκεί να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο προσφυγής κατά απόφασης της Επιτροπής στον τομέα του ανταγωνισμού, απόκειται καταρχήν στον προσφεύγοντα να επικαλεστεί λόγους ακύρωσης κατά της απόφασης αυτής και να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία προς στήριξη των λόγων αυτών (βλ. προμνησθείσα απόφαση Χαλκόρ κατά Επιτροπής, σκέψη 64). Όπως όμως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 48 των προτάσεών της, οι αναιρεσείουσες ούτε αμφισβήτησαν την έκθεση των πραγματικών περιστατικών στην ανακοίνωση των αιτιάσεων ούτε υπέβαλαν στο Γενικό Δικαστήριο αίτημα εξέτασης μαρτύρων.

47 Επομένως, ο δεύτερος λόγος αναίρεσης είναι απαράδεκτος.

Επί του τρίτου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από ακυρότητα του άρθρου 23 του κανονισμού 1/2003 λόγω παραβίασης της αρχής «ουδεμία ποινή άνευ νόμου»

Επιχειρήματα των διαδίκων

48 Με τον τρίτο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες ανατρέχουν στον πρώτο λόγο ακύρωσης που προέβαλαν σε πρώτο βαθμό, ο οποίος αντλούνταν από την αντίθεση του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 προς τις αρχές του κράτους δικαίου και της σαφούς νομοθετικής πρόβλεψης των ποινών (nulla poena sine lege certa) κατά το άρθρο 7 ΕΣΔΑ και κατά το άρθρο 49 του Χάρτη.

49 Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι ο νομοθέτης οφείλει να καθορίζει ο ίδιος τα ουσιώδη στοιχεία των τομέων που πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο ρύθμισης. Μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας, η αρχή αυτή εξαγγέλλεται ρητώς στο άρθρο 290, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο «[τ]α ουσιώδη στοιχεία ενός τομέα ρυθμίζονται αποκλειστικά με νομοθετική πράξη και δεν μπορούν, συνεπώς, να αποτελέσουν αντικείμενο εξουσιοδότησης».

50 Οι αναιρεσείουσες διατείνονται ότι η παραβίαση της αρχής «ουδεμία ποινή άνευ νόμου» απορρέει από την αοριστία της έννοιας της «επιχείρησης» κατά το άρθρο 23 του κανονισμού 1/2003. Κατά τις αναιρεσείουσες, η Επιτροπή και τα δικαστήρια της Ένωσης διαστέλλουν υπέρμετρα το περιεχόμενο της έννοιας αυτής, κάνοντας χρήση της ιδέας της οικονομικής οντότητας, εντελώς αποκομμένης από

την έννοια του νομικού προσώπου που σαφώς ενέπνευσε τον νομοθέτη της Ένωσης. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι, δεδομένης της έλλειψης οποιασδήποτε πραγματικής και λεπτομερούς καθιέρωσης με τυπικό νόμο, η χρήση της έννοιας της «επιχείρησης» θίγει τα δικαιώματα της εις ολόκληρον ευθυνόμενης μητρικής εταιρίας.

51 Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι η παραβίαση της αρχής «ουδεμία ποινή άνευ νόμου» απορρέει περαιτέρω από την αοριστία των προστίμων που επιβάλλονται σε περίπτωση παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού. Κατά τις αναιρεσείουσες, η σοβαρότητα και η διάρκεια της παράβασης δεν αποτελούν κριτήρια αρκούντως σαφή. Οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 και η ανακοίνωση του 2002 για τη συνεργασία δεν θεραπεύουν την κατάσταση, δεδομένου ότι δεν είναι δεσμευτικές, όπως διαπίστωσε το Δικαστήριο με την απόφαση της 14ης Ιουνίου 2011, C-360/09, Pfleiderer (Συλλογή 2011, σ. I-5161, σκέψη 23). Όσον αφορά το όριο του 10 % του κύκλου εργασιών που μνημονεύεται στο άρθρο 23 του κανονισμού 1/2003 ως ανώτατο όριο του προστίμου, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι ποικίλλει και εξαρτάται ιδίως από την πρακτική λήψης αποφάσεων της Επιτροπής και των εταιριών στις οποίες καταλογίζεται η παράβαση, ότι δεν συνδέεται με την πράξη αλλά με την επιχείρηση, καθώς και ότι δεν συνιστά «ανώτατο όριο αριθμητικώς προσδιορίσιμο και απόλυτο», όπως κακώς έκρινε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 102 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Τέλος, η πλήρης δικαιοδοσία δεν μπορεί να αναπληρώσει την έλλειψη σαφήνειας του νόμου, ανεξαρτήτως του ότι η δικαιοδοσία αυτή υφίσταται μόνο σε θεωρητικό επίπεδο και κατά κανόνα δεν ασκείται από το Γενικό Δικαστήριο.

52 Η Επιτροπή και το Συμβούλιο υποστηρίζουν ότι το άρθρο 290 ΣΛΕΕ δεν ασκεί επιρροή επί της νομιμότητας του άρθρου 23 του κανονισμού 1/2003. Όσον αφορά την ασάφεια του όρου «επιχείρηση» κατά το άρθρο 23 του εν λόγω κανονισμού, το Συμβούλιο τονίζει ότι πρόκειται για νέο και, ως εκ τούτου, απαράδεκτο ισχυρισμό. Περαιτέρω, η Επιτροπή και το Συμβούλιο παρατηρούν ότι η έννοια της «επιχείρησης» διευκρινίσθηκε με τη νομολογία των δικαστηρίων της Ένωσης, γεγονός που συνάδει με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σύμφωνα με το Συμβούλιο και την Επιτροπή, το επιχείρημα περί της υποτιθέμενης αοριστίας της κύρωσης πρέπει ομοίως να απορριφθεί υπό το πρίσμα της νομολογίας που αφορά το άρθρο 15 του κανονισμού 17 και το άρθρο 23 του κανονισμού 1/2003.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

53 Με τον τρίτο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά της απάντησης του Γενικού Δικαστηρίου στον πρώτο λόγο ακύρωσης που είχαν προβάλει σε πρώτο βαθμό, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζουν τις επικρινόμενες σκέψεις της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Δεδομένου ότι η απάντηση του Γενικού Δικαστηρίου σ' αυτόν τον λόγο ακύρωσης εκτίθεται στις σκέψεις 93 έως 116 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, αυτό είναι το τμήμα της εν λόγω απόφασης το οποίο το Δικαστήριο λαμβάνει ως βάση γα την κρίση του επί του παρόντος λόγου αναίρεσης.

54 Από την εξέταση τόσο της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης όσο και της προσφυγής ακύρωσης προκύπτει όμως ότι, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στη σκέψη 139 των προτάσεών της, ο ισχυρισμός περί αοριστίας της έννοιας της «επιχείρησης» υπό το πρίσμα της αρχής «ουδεμία ποινή άνευ νόμου» δεν προβλήθηκε σε πρώτο βαθμό από τις αναιρεσείουσες και το Γενικό Δικαστήριο δεν τον εξέτασε.

55 Εντεύθεν προκύπτει ότι ο εν λόγω ισχυρισμός είναι απαράδεκτος, καθόσον, στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου περιορίζεται καταρχήν στον έλεγχο της νομικής λύσης που δόθηκε επί των λόγων που προβλήθηκαν και συζητήθηκαν ενώπιον των δικαστών της ουσίας (απόφαση της 13ης Μαρτίου 2012, C-380/09 P, Melli Bank κατά Συμβουλίου, σκέψη 92).

56 Ως προς το επιχείρημα περί αοριστίας του επιπέδου των προστίμων υπό το πρίσμα της αρχής της νομιμότητας, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 31 της παρούσας απόφασης, οι διατάξεις της Συνθήκης της Λισσαβώνας δεν ασκούν επιρροή επί της εκτίμησης ενός

λόγου ακύρωσης σχετικού με απόφαση στον τομέα του ανταγωνισμού εκδοθείσα ήδη πριν την υπογραφή της εν λόγω Συνθήκης. Ως εκ τούτου, το αντλούμενο από παράβαση του άρθρου 290 ΣΛΕΕ επιχείρημα είναι αλυσιτελές.

57 Στη σκέψη 96 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε, χωρίς να υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο, ότι η αρχή «ουδεμία ποινή άνευ νόμου» επιτάσσει να ορίζει ο νόμος σαφώς τις παραβάσεις και τις ποινές που αυτές επισύρουν (απόφαση της 17ης Ιουνίου 2010, C-413/08 P, Lafarge κατά Επιτροπής, Συλλογή 2010, σ. I-5361, σκέψη 94). Στη σκέψη 99 της εν λόγω απόφασης, ομοίως χωρίς να υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε τα κριτήρια εκτίμησης της σαφήνειας του νόμου κατά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ήτοι ότι η σαφήνεια του νόμου εκτιμάται όχι μόνον υπό το πρίσμα του γράμματος της κρίσιμης διάταξης, αλλά και υπό το φως των διευκρινίσεων που έχουν παρασχεθεί με πάγια και δημοσιευμένη νομολογία (βλ., υπό την έννοια αυτή, ΕΔΔΑ, απόφαση G. κατά Γαλλίας της 27ης Σεπτεμβρίου 1995, σειρά A αριθ. 325-B, § 25), καθώς και ότι το γεγονός ότι ένας νόμος απονέμει εξουσία εκτίμησης δεν συνεπάγεται, αυτό και μόνο, μη τήρηση της απαίτησης προβλεψιμότητας, εφόσον η έκταση και ο τρόπος άσκησης αυτής της εξουσίας καθορίζονται με επαρκή σαφήνεια, λαμβανομένου υπόψη του θεμιτού επιδιωκομένου σκοπού, ώστε να παρέχεται στον ιδιώτη προσήκουσα προστασία κατά της αυθαιρεσίας (ΕΔΔΑ, απόφαση Margareta και Roger Andersson κατά Σουηδίας της 25ης Φεβρουαρίου 1992, σειρά A αριθ. 226, § 75).

58 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, μολονότι το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 παρέχει στην Επιτροπή ευρύ περιθώριο εκτίμησης, εντούτοις περιορίζει την άσκησή της θεσπίζοντας αντικειμενικά κριτήρια με τα οποία η Επιτροπή πρέπει να συμμορφώνεται. Συγκεκριμένα, αφενός, υπάρχει ένα αριθμητικά προσδιορίσιμο και απόλυτο ανώτατο όριο σε σχέση με το ποσό του προστίμου που μπορεί να επιβληθεί σε μια επιχείρηση και, ως εκ τούτου, το ανώτατο ποσό του προστίμου που μπορεί να επιβληθεί σε ορισμένη επιχείρηση είναι εκ των προτέρων προσδιορίσιμο. Αφετέρου, η άσκηση της εν λόγω διακριτικής ευχέρειας οριοθετείται από τους κανόνες συμπεριφοράς με τους οποίους η Επιτροπή αυτοδεσμεύθηκε μέσω της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία και των κατευθυντήριων γραμμών του 1998. Περαιτέρω, η γνωστή και προσιτή διοικητική πρακτική της Επιτροπής υπόκειται στον πλήρη έλεγχο του δικαστή της Ένωσης, του οποίου η πάγια νομολογία κατέστησε δυνατό να διευκρινιστούν οι έννοιες του εν λόγω άρθρου 23, παράγραφος 2. Επομένως, ο ενημερωμένος επιχειρηματίας, με τη συνδρομή εν ανάγκη των υπηρεσιών νομικού συμβούλου, μπορεί να προβλέψει με επαρκή ακρίβεια τη μέθοδο υπολογισμού και την τάξη μεγέθους των προστίμων που μπορεί να του επιβληθούν για συγκεκριμένη συμπεριφορά, και το γεγονός ότι ο επιχειρηματίας αυτός δεν μπορεί να γνωρίζει εκ των προτέρων με ακρίβεια το ύψος των προστίμων που η Επιτροπή θα επιβάλει σε κάθε περίπτωση δεν συνιστά παραβίαση της αρχής «ουδεμία ποινή άνευ νόμου» (βλ. επίσης, υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 22ας Μαΐου 2008, C-266/06 P, Evonik Degussa κατά Επιτροπής, σκέψεις 50 έως 55).

59 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον εξέτασε την εξουσία εκτίμησης της Επιτροπής ιδίως υπό το φως των αντικειμενικών κριτηρίων, των γενικών αρχών του δικαίου και των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 προς τις οποίες η Επιτροπή πρέπει να συμμορφώνεται, και καθόσον κατέληξε, στη σκέψη 116 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η ένσταση περί έλλειψης νομιμότητας που προβλήθηκε κατά του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, αντλούμενη από παραβίαση της αρχής «ουδεμία ποινή άνευ νόμου», έπρεπε να απορριφθεί.

60 Συνεπώς, ο δεύτερος λόγος αναίρεσης είναι εν μέρει απαράδεκτος και εν μέρει αβάσιμος.

Επί του τέταρτου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από την ακυρότητα των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 λόγω αναρμοδιότητας της Επιτροπής ως μη νομοθετικού οργάνου

Επιχειρήματα των διαδίκων

61 Με τον τέταρτο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου ότι οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 «απλώς συνέβαλαν στη διευκρίνιση των ορίων της εξουσίας εκτίμησης της Επιτροπής». Υποστηρίζουν ότι οι εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες στην πράξη έχουν αποφασιστική σημασία για τον καθορισμό των προστίμων, θα έπρεπε να έχουν θεσπισθεί από το Συμβούλιο υπό την ιδιότητά του ως νομοθέτη. Παραπέμπουν συναφώς στο άρθρο 290, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ περί της παροχής εξουσιοδότησης στην Επιτροπή με νομοθετική πράξη.

62 Οι αναιρεσείουσες βάλλουν επίσης κατά της σκέψης 136 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης και ιδίως κατά της κρίσης του Γενικού Δικαστηρίου σύμφωνα με την οποία, λαμβανομένου υπόψη του αποτρεπτικού σκοπού των προστίμων, καλώς αφέθηκαν στην εκτίμηση της Επιτροπής η μέθοδος υπολογισμού και η τάξη μεγέθους τους. Κατά τις αναιρεσείουσες, κρίνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το Γενικό Δικαστήριο θυσίασε τη συμφωνία μιας κύρωσης με το κράτος δικαίου στον βωμό των σκοπών καταστολής και αποτροπής.

63 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 δεν αποτελούν τη νομική βάση των επιβαλλόμενων προστίμων, αλλά απλώς αποσαφηνίζουν την εκ μέρους της εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 και διασφαλίζουν ομοιόμορφη διοικητική πρακτική. Πρόκειται επομένως για απλές διοικητικές πρόνοιες της Επιτροπής, οι οποίες καταρχήν δεν δεσμεύουν τα δικαστήρια της Ένωσης (προμνησθείσα απόφαση Χαλκόρ κατά Επιτροπής, σκέψη 62). Κατά την Επιτροπή, αυτό επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 133 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης.

64 Η Επιτροπή τονίζει ότι οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 δεν συνιστούν νομοθετική πράξη εκδοθείσα κατ' εξουσιοδότηση. Εν πάση περιπτώσει, το άρθρο 290, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το οποίο εισήχθη μετά την έκδοση της επίμαχης απόφασης, δεν ρυθμίζει το ζήτημα πότε μια πράξη απαιτεί εξουσιοδότηση, αλλά μόνον το ζήτημα ποια μορφή πρέπει να λάβει η εξουσιοδότηση σε ορισμένο τομέα, ζήτημα άνευ σημασίας εν προκειμένω. Εξάλλου, δεδομένου ότι, κατά τις αναιρεσείουσες, η ρύθμιση του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 δεν παραβιάζει την αρχή της σαφούς νομοθετικής πρόβλεψης των ποινών, η αιτίαση περί ασάφειας των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 είναι κατά μείζονα λόγο αβάσιμη.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

65 Επιβάλλεται εκ νέου να υπομνησθεί ότι, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 31 της παρούσας απόφασης, οι διατάξεις της Συνθήκης της Λισσαβώνας δεν ασκούν επιρροή επί της εκτίμησης ενός λόγου ακύρωσης σχετικού με απόφαση στον τομέα του ανταγωνισμού η οποία εκδόθηκε ήδη πριν την υπογραφή της εν λόγω Συνθήκης.

66 Εν πάση περιπτώσει, οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 δεν συνιστούν ούτε νομοθεσία, ούτε νομοθεσία εκδοθείσα κατ' εξουσιοδότηση κατά την έννοια του άρθρου 290, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ούτε τη νομική βάση των επιβαλλόμενων προστίμων στον τομέα του ανταγωνισμού, τα οποία επιβάλλονται επί τη βάσει και μόνον του άρθρου 23 του κανονισμού 1/2003.

67 Οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 περιέχουν κανόνα συμπεριφοράς που υποδεικνύει την ακολουθητέα τακτική από την οποία η διοίκηση δεν μπορεί να παρεκκλίνει σε κάποια συγκεκριμένη περίπτωση χωρίς να παράσχει λόγους που να συνάδουν με την αρχή της ίσης μεταχείρισης (βλ. απόφαση της 18ης Μαΐου 2006, C-397/03 P, Archer Daniels Midland και Archer Daniels Midland Ingredients κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-4429, σκέψη 91), και αρκούνται στην περιγραφή,

αφενός, της μεθόδου που χρησιμοποιεί η Επιτροπή για να ελέγξει την παράβαση και, αφετέρου, των κριτηρίων που το θεσμικό αυτό όργανο οφείλει να λαμβάνει υπόψη για τον καθορισμό του ποσού του προστίμου (προμνησθείσα απόφαση Χαλκόρ κατά Επιτροπής, σκέψη 60).

68 Καμία διάταξη των Συνθηκών δεν απαγορεύει σε θεσμικό όργανο να υιοθετήσει τέτοιον ενδεικτικό κανόνα συμπεριφοράς.

69 Εντεύθεν προκύπτει ότι η Επιτροπή ήταν αρμόδια προς έκδοση των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 και, ως εκ τούτου, ο τέταρτος λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος.

Επί του πέμπτου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από παραβίαση των αρχών της μη αναδρομικότητας και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης

Επιχειρήματα των διαδίκων

70 Με τον πέμπτο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τις σκέψεις 117 έως 130 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Διατείνονται ότι, ακόμη και αν οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 θεωρούνται σύννομες, δεν θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν λόγω παραβίασης της αρχής της μη αναδρομικότητας.

71 Κατά τις αναιρεσείουσες, δεν συνάδει προς το άρθρο 7, παράγραφος 1, ΕΣΔΑ, το οποίο απαγορεύει τη μη επαρκώς προβλέψιμη αναδρομική επίταση κύρωσης, ούτε η μνημονευόμενη στη σκέψη 125 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης νομολογία, σύμφωνα με την οποία η Επιτροπή δεν θα πρέπει να στερείται της δυνατότητας αύξησης του ύψους των προστίμων εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για την αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού, ούτε η μνημονευόμενη στη σκέψη 126 της ίδιας απόφασης νομολογία, σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να έχουν δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ως προς το ότι η Επιτροπή δεν θα υπερβεί το ύψος των προστίμων το οποίο εφάρμοζε στο παρελθόν ή ως προς τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων αυτών.

72 Κατά τις αναιρεσείουσες, κακώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός ότι η κύρωση δεν μπορεί να υπερβαίνει το 10 % του κύκλου εργασιών συνιστά ουσιώδη περιορισμό της εξουσίας εκτίμησης. Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορούσε να επικαλείται το γεγονός ότι οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 ενίσχυσαν την προβλεψιμότητα της κύρωσης και ταυτοχρόνως να επιτρέπει στην Επιτροπή να τις τροποποιεί αναδρομικά εις βάρος των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων.

73 Τέλος, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι, εφόσον οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 δεν συνιστούν «νομοθεσία» κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, ΕΣΔΑ, η απαγόρευση της μη αναδρομικότητας θα πρέπει κατά μείζονα λόγο να εφαρμόζεται στη διοικητική πρακτική της Επιτροπής.

74 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 123 και 125 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ήτοι ότι δεν συντρέχει εν προκειμένω παραβίαση των αρχών της μη αναδρομικότητας και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, είναι σύμφωνο προς τη νομολογία του Δικαστηρίου (απόφαση της 28ης Ιουνίου 2005, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σ. I-5425, σκέψη 231).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

75 Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στα σημεία 169 και 170 των προτάσεών της, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον, στις σκέψεις 118 έως 129 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, υπενθύμισε και εφάρμοσε την πάγια νομολογία των δικαστηρίων της

Ένωσης κατά την οποία ούτε οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 ούτε η πρακτική της Επιτροπής όσον αφορά το ύψος των επιβαλλόμενων προστίμων στον τομέα του ανταγωνισμού παραβιάζουν την αρχή της μη αναδρομικότητας ή την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης (βλ. προμνησθείσες αποφάσεις Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψεις 217, 218 και 227 έως 231· Archer Daniels Midland και Archer Daniels Midland Ingredients κατά Επιτροπής, σκέψη 25, καθώς και απόφαση της 8ης Φεβρουαρίου 2007, C-3/06 P, Groupe Danone κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. I-1331, σκέψεις 87 έως 92).

76 Συνεπώς, ο πέμπτος λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος.

Επί του έκτου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας

Επιχειρήματα των διαδίκων

77 Με τον έκτο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες ανατρέχουν στον δωδέκατο λόγο ακύρωσης που προέβαλαν σε πρώτο βαθμό. Διατείνονται ότι η Επιτροπή δεν τηρεί τις στοιχειώδεις αρχές στον τομέα του καταλογισμού των παραβάσεων, αλλά δέχεται ότι συντρέχει ευθύνη μιας εταιρίας εφόσον ένας οποιοσδήποτε συνεργάτης μιας εκ των θυγατρικών της συμπεριφέρθηκε στο πλαίσιο των καθηκόντων του με τρόπο αντίθετο προς το δίκαιο των συμπράξεων.

78 Κατά τις αναιρεσείουσες, τούτο προσκρούει στο άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, το οποίο προϋποθέτει ότι η επιχείρηση έδρασε «εκ προθέσεως ή εξ αμελείας», καθώς και στην αρχή του τεκμηρίου αθωότητας που προβλέπεται στο άρθρο 48, παράγραφος 1, του Χάρτη και στο άρθρο 6, παράγραφος 2, ΕΣΔΑ.

79 Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι απαιτείται διάταξη νόμου για τον προσδιορισμό των κριτηρίων σύμφωνα με τα οποία μπορούν να καταλογισθούν σ' ένα νομικό πρόσωπο συμπεριφορές των νόμιμων εκπροσώπων ή άλλων συνεργατών του. Κατά την άποψή τους, ο καταλογισμός των παραβάσεων θα μπορούσε, ανάλογα με την περίπτωση, να απαιτεί παράβαση του καθήκοντος εποπτείας. Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, στη σκέψη 88 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η Schindler Holding έπραξε ό,τι ήταν δυνατόν για να αποτρέψει αντιβαίνουσες στο άρθρο 81 ΕΚ εκδηλώσεις συμπεριφοράς των θυγατρικών της.

80 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι αναιρεσείουσες προβάλλουν ισχυρισμό τον οποίο δεν προέβαλαν σε πρώτο βαθμό ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και ο οποίος, ως εκ τούτου, είναι απαράδεκτος. Εν πάση περιπτώσει, εκτιμούν ότι ο ισχυρισμός εκκινεί από την εσφαλμένη παραδοχή ότι ουδεμία παράβαση διαπιστώθηκε σε σχέση με τη μητρική εταιρία.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

81 Επισημαίνεται ότι οι αναιρεσείουσες ανατρέχουν στον δωδέκατο λόγο ακύρωσης που είχαν προβάλει σε πρώτο βαθμό, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζουν τις επικρινόμενες σκέψεις της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, μολονότι προκύπτει από την υπομνησθείσα στη σκέψη 43 της παρούσας απόφασης πάγια νομολογία ότι η αίτηση αναίρεσης πρέπει να αναφέρει επακριβώς τα επικρινόμενα στοιχεία της απόφασης της οποίας ζητείται η αναίρεση, καθώς και τα νομικά επιχειρήματα που στηρίζουν ειδικώς την αίτηση αυτή.

82 Εν πάση περιπτώσει, λαμβανομένης υπόψη της σειράς εξέτασης των λόγων ακύρωσης όπως εκτέθηκε από το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 47 και 48 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, μπορεί να υποτεθεί ότι ο παρών λόγος αναίρεσης αφορά τις σκέψεις 63 έως 92 της εν λόγω απόφασης, στις οποίες το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τον λόγο ακύρωσης που αντλούνταν από τον μη σύννομο χαρακτήρα της επίμαχης απόφασης λόγω της διαπίστωσης περί εις ολόκληρον ευθύνης της Schindler

Holding. Αυτές όμως οι σκέψεις δεν αφορούν το ζήτημα του καταλογισμού σε νομικό πρόσωπο της συμπεριφοράς των νομίμων εκπροσώπων ή άλλων συνεργατών του, αλλά τον καταλογισμό σε μητρική εταιρία της συμπεριφοράς των θυγατρικών της.

83 Εάν πρόθεση των αναιρεσειουσών ήταν να αμφισβητήσουν τον καταλογισμό σε νομικό πρόσωπο της συμπεριφοράς των νομίμων εκπροσώπων ή άλλων συνεργατών του, πρόκειται για νέο ισχυρισμό, ο οποίος είναι απαράδεκτος στο πλαίσιο αναιρετικής διαδικασίας. Πράγματι, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 55 της παρούσας απόφασης, η αναιρετική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου περιορίζεται στην εκτίμηση της νομικής λύσης που δόθηκε επί των ισχυρισμών που προβλήθηκαν και συζητήθηκαν ενώπιον των δικαστών της ουσίας.

84 Από τα στοιχεία αυτά συνάγεται ότι ο έκτος λόγος αναίρεσης δεν προσδιορίζει επαρκώς κατά νόμο τις επικρινόμενες σκέψεις της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, δεν μπορεί να εξετασθεί λυσιτελώς λόγω του ιδιαιτέρως συγκεχυμένου χαρακτήρα του και συνιστά, εν πάση περιπτώσει, νέο ισχυρισμό. Κατά συνέπεια, είναι απαράδεκτος.

Επί του έβδομου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από πλάνη περί το δίκαιο κατά την αναγνώριση εις ολόκληρον ευθύνης της Schindler Holding

Επιχειρήματα των διαδίκων

85 Με τον έβδομο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά των σκέψεων 63 έως 92 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον δωδέκατο λόγο ακύρωσης που οι αναιρεσείουσες είχαν προβάλει σε πρώτο βαθμό, ισχυριζόμενες ότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις αναγνώρισης εις ολόκληρον ευθύνης της Schindler Holding για τις παραβάσεις που διέπραξαν οι θυγατρικές της.

86 Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι η νομολογία του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου περί αναγνώρισης της εις ολόκληρον ευθύνης της μητρικής εταιρίας για παραβάσεις που διέπραξαν οι θυγατρικές της είναι αντίθετη προς το δίκαιο των κρατών μελών στον τομέα των εταιριών, το οποίο, κατά κανόνα, δεν δέχεται παρέκταση της ευθύνης των νομικώς αυτοτελών νομικών προσώπων και αναγνωρίζει την αρχή του περιορισμού της ευθύνης των μετόχων και των εταίρων για τα χρέη της εταιρίας τους. Οι έννομες τάξεις των κρατών μελών δεν γνωρίζουν ιδίως την ευθύνη της μητρικής εταιρίας επί τη βάσει και μόνον της τεκμαιρόμενης επιρροής που ασκεί η εμπορική της διεύθυνση επί των θυγατρικών εταιριών.

87 Οι αναιρεσείουσες εκτιμούν ότι η αρχή του περιορισμού της ευθύνης καθιερώνεται επίσης στο παράγωγο δίκαιο της Ένωσης. Παραπέμπουν συναφώς στο άρθρο 1, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 2157/2001 του Συμβουλίου, της 8ης Οκτωβρίου 2001, περί του καταστατικού της ευρωπαϊκής εταιρίας (SE) (ΕΕ L 294, σ. 1), το οποίο προβλέπει ότι «[η] SE είναι εταιρία της οποίας το κεφάλαιο διαιρείται σε μετοχές. Ο μέτοχος ευθύνεται μόνο μέχρι του ποσού του κεφαλαίου το οποίο έχει καλύψει». Παραπέμπουν επίσης στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της πρότασης κανονισμού του Συμβουλίου περί του καταστατικού της ευρωπαϊκής ιδιωτικής εταιρίας [COM (2008) 396 τελικό], σύμφωνα με το οποίο «ο μέτοχος ευθύνεται μόνο μέχρι του ποσού του κεφαλαίου το οποίο έχει καλύψει ή έχει συμφωνήσει να καλύψει», καθώς και στη δωδέκατη οδηγία 89/667/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, στον τομέα των εταιρειών σχετικά με τις εταιρείες περιορισμένης ευθύνης με ένα και μόνο εταίρο (ΕΕ L 395, σ. 40).

88 Κατά τις αναιρεσείουσες, το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, απονέμει στην Ένωση νομοθετική αρμοδιότητα αποκλειστικά για τη θέσπιση των κανόνων ανταγωνισμού που είναι αναγκαίοι για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Οι κανόνες καταλογισμού στο πλαίσιο της σχέσης μεταξύ μητρικής και θυγατρικής εταιρίας εξακολουθούν να εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του εθνικού νομοθέτη. Οι αναιρεσείουσες παραπέμπουν συναφώς στο σημείο 57 των προτάσεων της

γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak στην υπόθεση που κατέληξε στην έκδοση της απόφασης της 21ης Οκτωβρίου 2010, C-81/09, Ίδρυμα Τύπου (Συλλογή 2010, σ. I-10161), καθώς και στην απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1997, C-104/96, Rabobank (Συλλογή 1997, σ. I-7211, σκέψεις 22 έως 28).

89 Οι αναιρεσείουσες επικρίνουν, κατά συνέπεια, το γεγονός ότι η εις ολόκληρον ευθύνη της μητρικής εταιρίας για παραβάσεις που διέπραξαν οι θυγατρικές της καθιερώθηκε μέσω διοικητικής πρακτικής και όχι κατόπιν παρέμβασης του νομοθέτη, όπως απαιτείται κατά το άρθρο 290, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, κάτι που συνέβη με το άρθρο 23, παράγραφος 4, του κανονισμού 1/2003, το οποίο προβλέπει την εις ολόκληρον ευθύνη των μελών ένωσης επιχειρήσεων για το πρόστιμο που επιβλήθηκε στην ένωση, εφόσον αυτή δεν είναι αξιόχρεη.

90 Επικουρικώς, οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τη νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-97/08 P, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. I-8237), όπως την ερμηνεύει το Γενικό Δικαστήριο, η οποία καταλήγει στην αναγνώριση ευθύνης άνευ πταίσματος της μητρικής εταιρίας. Κατά τις αναιρεσείουσες, η μητρική εταιρία θα έπρεπε να βαρύνεται με ίδιο πταίσμα, που θα μπορούσε να απορρέει από την προσωπική συμμετοχή της στην παράβαση ή από την παράβαση ορισμένων οργανωτικών υποχρεώσεών της εντός του ομίλου. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι η Schindler Holding δεν υπέπεσε σε τέτοιο πταίσμα, διότι έπραξε ό,τι ήταν δυνατόν προκειμένου να αποφύγει συμπεριφορές αντίθετες προς το δίκαιο των συμπράξεων εκ μέρους των θυγατρικών της, αναπτύσσοντας και εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα συμμόρφωσης πρότυπο στο είδος του.

91 Όλως επικουρικώς, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι οι απορρέουσες από την προμνησθείσα απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής αρχές περί ευθύνης έπρεπε να εφαρμοσθούν κατά τον τρόπο που το έπραξε το Γενικό Δικαστήριο, η ευθύνη της Schindler Holding θα έπρεπε να αποκλεισθεί, καθόσον οι τέσσερις θυγατρικές της δρούσαν αυτόνομα στις αντίστοιχες χώρες εγκατάστασής τους, χωρίς η Schindler Holding να ασκεί επιρροή σε σχέση με τις τρέχουσες δραστηριότητές τους. Οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τη σκέψη 86 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, στην οποία το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που είχαν προσκομίσει δεν ήταν επαρκή, χωρίς όμως να τους παράσχει τη δυνατότητα να προσκομίσουν περαιτέρω στοιχεία στο στάδιο της ένδικης διαδικασίας. Κατά τις αναιρεσείουσες, η προσφυγή που άσκησαν σε πρώτο βαθμό περιελάμβανε επαρκή στοιχεία και η Επιτροπή όφειλε να προσκομίσει αποδείξεις περί του αντιθέτου.

92 Οι αναιρεσείουσες αμφισβητούν επίσης την ευρεία ερμηνεία της έννοιας της «εμπορικής πολιτικής» στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 86 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Κατά τις αναιρεσείουσες, από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι έπρεπε να προσκομισθούν αποδείξεις αυτόνομης συμπεριφοράς και όχι εμπορικής πολιτικής υπό ευρεία έννοια.

93 Οι αναιρεσείουσες επικρίνουν επίσης την παράδοξη, κατά την άποψή τους, εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο, στη σκέψη 88 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, συνήγαγε ότι η Schindler Holding ασκούσε έλεγχο επί των θυγατρικών της από το γεγονός ότι ένα ευρείας κλίμακας πρόγραμμα συμμόρφωσης εφαρμοζόταν σε επίπεδο ομίλου και η τήρησή του διασφαλιζόταν μέσω τακτικών ελέγχων και λοιπών μέτρων.

94 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το πρώτο σκέλος του έβδομου λόγου αναίρεσης είναι απαράδεκτο, στο μέτρο που οι αναιρεσείουσες δεν βάλλουν κατά της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης και προβάλλουν νέο ισχυρισμό αντλούμενο από αναρμοδιότητα της Ένωσης.

95 Εν πάση περιπτώσει, κατά την Επιτροπή, η επιχειρηματολογία αυτή έχει ως συνέπεια την επικράτηση μιας έννοιας της επιχείρησης κατά το εθνικό δίκαιο περί εταιριών έναντι της οικονομικής και λειτουργικής έννοιας της επιχείρησης κατά το δίκαιο ανταγωνισμού της Ένωσης και είναι, εξ αυτού του λόγου, αβάσιμη. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, αντιθέτως προς όσα διατείνονται οι αναιρεσείουσες, δεν πρόκειται για καθεστώς ευθύνης λόγω πταίσματος τρίτου ούτε για ευθύνη εξ αναγωγής των εταίρων νομικών προσώπων, αλλά για καθεστώς ευθύνης εκ του γεγονότος ότι οι οικείες εταιρίες αποτελούν

μία και μόνη επιχείρηση κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ (βλ. απόφαση της 29ης Σεπτεμβρίου 2011, C-521/09, Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. I-8947, σκέψη 88). Το καθεστώς αυτό διακρίνεται επομένως, κατά την Επιτροπή, από εκείνο του άρθρου 23, παράγραφος 4, του κανονισμού 1/2003, το οποίο αφορά περισσότερες επιχειρήσεις.

96 Όσον αφορά το τεκμήριο κατά το οποίο η μητρική εταιρία ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της συμπεριφοράς της θυγατρικής της, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το τεκμήριο αυτό στηρίζεται, όπως κάθε αρχή απόδειξης, σε μια τυπική σχέση αιτιώδους συνάφειας, επιβεβαιούμενη από την πείρα. Αυτό καθαυτό το γεγονός ότι είναι δυσχερής η αντίθετη απόδειξη προς ανατροπή του τεκμηρίου δεν συνεπάγεται ότι το τεκμήριο είναι αμάχητο. Η χρήση του τεκμηρίου αυτού δεν συνεπάγεται εν προκειμένω ούτε αντιστροφή του βάρους απόδειξης ασύμβατη με την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας. Πρόκειται για κανόνα περί απόδειξης και όχι για κανόνα περί καταλογισμού πταίσματος. Κατά την Επιτροπή, από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προκύπτει άλλωστε ότι ένα τεκμήριο, έστω και αν είναι δύσκολο να ανατραπεί, παραμένει εντός αποδεκτών ορίων εφόσον είναι ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, υπάρχει η δυνατότητα ανταπόδειξης και διασφαλίζονται τα δικαιώματα άμυνας.

97 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, με τις απλές δηλώσεις τους που δεν συνοδεύονται από αποδεικτικά στοιχεία, οι αναιρεσείουσες δεν ανέτρεψαν το τεκμήριο κατά το οποίο η μητρική εταιρία ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της συμπεριφοράς της θυγατρικής της. Κατά την Επιτροπή, οι οδηγίες περί συμμόρφωσης και η εφαρμογή των οργανωτικών δομών που συνδέονται με αυτές αποδεικνύουν εν προκειμένω την καθοριστική επιρροή της Schindler Holding επί των θυγατρικών της και δεν είναι ικανές να την απαλλάξουν από την ευθύνη της.

98 Με το υπόμνημα απάντησης οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι, όπως προκύπτει από την προμνησθείσα απόφαση Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, εξακολουθεί να μην έχει επιλυθεί το ζήτημα της νομιμότητας, υπό το πρίσμα του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, του τεκμηρίου κατά το οποίο η μητρική εταιρία ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της συμπεριφοράς της θυγατρικής της. Οι αναιρεσείουσες υπενθυμίζουν ότι σύμφωνα με τη σκέψη 40 της απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Klouvi κατά Γαλλίας της 30ής Ιουνίου 2011 (προσφυγή υπ' αριθ. 30754/03), το άρθρο 6, παράγραφος 2, ΕΣΔΑ πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπον ώστε να διασφαλίζει δικαιώματα συγκεκριμένα και πραγματικά, και όχι θεωρητικά και απατηλά. Όμως, κατά τις αναιρεσείουσες, το εν λόγω τεκμήριο, όπως ερμηνεύεται από το Γενικό Δικαστήριο, είναι αδύνατο να ανατραπεί. Δεν πρόκειται για ευθύνη εξ ιδίου πταίσματος, αλλά για συλλογική ευθύνη. Οι αναιρεσείουσες παραπέμπουν συναφώς στα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

99 Οι αναιρεσείουσες εκτιμούν, τέλος, ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε υποχρέωση να εξετάσει αυτεπαγγέλτως την αιτιολογία της επίμαχης απόφασης. Κατά την άποψή τους, η απόφαση αυτή, ιδίως δε οι αιτιολογικές σκέψεις 629, 630 και 631, είναι αιτιολογημένη κατά τρόπο επιφανειακό, μη ανταποκρινόμενο στο κριτήριο που έθεσε το Δικαστήριο με την προμνησθείσα απόφαση Elf Aquitaine κατά Επιτροπής.

100 Με το υπόμνημα ανταπάντησης η Επιτροπή αντικρούει την επιχειρηματολογία των αναιρεσειουσών.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

101 Με το πρώτο σκέλος του έβδομου λόγου αναίρεσης οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι η νομολογία των δικαστηρίων της Ένωσης παραβιάζει την αρχή της προσωποπαγούς ευθύνης των νομικών προσώπων. Εντούτοις, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στα σημεία 65 και 66 των προτάσεών της, ναι μεν η αρχή αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία κυρίως υπό το πρίσμα της ευθύνης στη σφαίρα του αστικού δικαίου, πλην όμως δεν ασκεί επιρροή για τον προσδιορισμό του αυτουργού παραβίασης του δικαίου του ανταγωνισμού, το οποίο αναζητεί την πραγματική συμπεριφορά των επιχειρήσεων.

102 Η επιλογή των συντακτών των Συνθηκών ήταν η χρήση της έννοιας της επιχείρησης για τον προσδιορισμό του αυτουργού παραβίασης του δικαίου του ανταγωνισμού κολάσιμης κατ' εφαρμογήν των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, νυν 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ, και όχι η χρήση της έννοιας της εταιρίας ή του νομικού προσώπου, η οποία χρησιμοποιείται στο άρθρο 48 ΕΚ, νυν 54 ΣΛΕΕ. Αυτήν την τελευταία διάταξη αφορά το παράγωγο δίκαιο που επικαλούνται οι αναιρεσείουσες, το οποίο, ως εκ τούτου, πρέπει να θεωρηθεί ότι δεν ασκεί επιρροή επί του προσδιορισμού του αυτουργού παραβίασης του δικαίου του ανταγωνισμού.

103 Η έννοια της επιχείρησης διευκρινίσθηκε από τον δικαστή της Ένωσης και περιγράφει μια οικονομική μονάδα, έστω και αν από νομικής άποψης η οικονομική αυτή μονάδα αποτελείται από περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, προμνησθείσες αποφάσεις Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 55, και Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, σκέψη 53 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

104 Εντεύθεν προκύπτει ότι, αφού υπενθύμισε τη νομολογία αυτή στη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, στη σκέψη 67 της απόφασης αυτής, ότι μια οικονομική οντότητα που παραβαίνει τους κανόνες του ανταγωνισμού ευθύνεται για την παράβαση αυτή.

105 Με το δεύτερο σκέλος του έβδομου λόγου αναίρεσης οι αναιρεσείουσες διατείνονται ότι η Ένωση δεν διαθέτει νομοθετική αρμοδιότητα για τη θέσπιση των κανόνων καταλογισμού των παραβάσεων στο πλαίσιο της σχέσης μεταξύ μητρικής και θυγατρικής εταιρίας και ότι εναπόκειται στον νομοθέτη και όχι στον δικαστή της Ένωσης να θεσπίσει έναν κανόνα δικαίου τόσο θεμελιώδη όσο η έννοια του αυτουργού παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού.

106 Εντούτοις, οι αναιρεσείουσες δεν προσδιορίζουν τα επικρινόμενα στοιχεία της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης και οι σκέψεις 63 έως 92 αυτής δεν περιέχουν την παραμικρή νύξη σ' ένα τέτοιο επιχείρημα. Το επιχείρημα αυτό πρέπει, επομένως, να απορριφθεί ως απαράδεκτο λόγω του ότι αποτελεί νέο ισχυρισμό και λόγω του ότι, εν πάση περιπτώσει, είναι εντελώς ασαφές.

107 Με το υπόμνημα απάντησης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τη νομολογία που διαμορφώθηκε με την προμνησθείσα απόφαση Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, υποστηρίζοντας ότι εξακολουθεί να μην έχει επιλυθεί το ζήτημα της νομιμότητας, υπό το πρίσμα του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, του τεκμηρίου κατά το οποίο η μητρική εταιρία ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της συμπεριφοράς της θυγατρικής της. Εντούτοις, διαπιστώνεται ότι το Δικαστήριο υπενθύμισε, στη σκέψη 62 της προμνησθείσας απόφασης Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, ότι ένα τεκμήριο, έστω και αν είναι δύσκολο να ανατραπεί, παραμένει εντός αποδεκτών ορίων εφόσον είναι ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, υπάρχει η δυνατότητα ανταπόδειξης και διασφαλίζονται τα δικαιώματα άμυνας (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Δεκεμβρίου 2009, C-45/08, Spector Photo Group και Van Raemdonck, Συλλογή 2009, σ. I-12073, σκέψη 43, καθώς και απόφαση του ΕΔΔΑ Janosevic κατά Σουηδίας της 23ης Ιουλίου 2002, *Recueil des arrêts et décisions* 2002-VII, § 101 επ.).

108 Το τεκμήριο, όμως, της πραγματικής άσκησης αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της κατά 100 % ή σχεδόν 100 % θυγατρικής της αφορά αποκλειστικώς τη διασφάλιση της ισορροπίας μεταξύ, αφενός, της σημασίας του σκοπού που συνίσταται στην καταστολή των συμπεριφορών που είναι αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, και συγκεκριμένα προς το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, και στην αποτροπή της επανάληψής τους, και, αφετέρου, των επιταγών ορισμένων γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης, όπως, ιδίως, οι αρχές του τεκμηρίου αθωότητας, της εξατομίκευσης των ποινών και της ασφάλειας δικαίου, καθώς και τα δικαιώματα άμυνας, συμπεριλαμβανομένης της αρχής της ισότητας των όπλων. (προμνησθείσα απόφαση Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, σκέψη 59). Συνεπώς, ένα τέτοιο τεκμήριο είναι ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο θεμιτό σκοπό.

109 Εξάλλου, αφενός, το εν λόγω τεκμήριο βασίζεται στη διαπίστωση ότι, πλην όλως εξαιρετικών περιστάσεων, εταιρία που κατέχει το σύνολο ή σχεδόν το σύνολο του κεφαλαίου θυγατρικής μπορεί αποκλειστικώς λόγω της ως άνω κατοχής κεφαλαίου να ασκήσει αποφασιστική επιρροή στη συμπεριφορά της θυγατρικής και, αφετέρου, η απουσία αποτελεσματικής άσκησης της εν λόγω εξουσίας επιρροής μπορεί κατά κανόνα να αναζητηθεί λυσιτελώς στη σφαίρα των οντοτήτων ως προς τις οποίες ισχύει το τεκμήριο αυτό. Πάντως, το τεκμήριο αυτό είναι μαχητό και εναπόκειται στις οντότητες που επιθυμούν να το ανατρέψουν να προσκομίσουν κάθε στοιχείο σχετικά με τους οικονομικούς, οργανωτικούς και νομικούς δεσμούς μεταξύ της θυγατρικής και της μητρικής εταιρίας που αυτές θεωρούν ότι είναι ικανό να θεμελιώσει ότι οι δύο εταιρίες δεν συνιστούν ενιαία οικονομική οντότητα, αλλά ότι η θυγατρική επιδεικνύει αυτόνομη συμπεριφορά στην αγορά (βλ. απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-9925, σκέψη 29· προμνησθείσες αποφάσεις Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 61, και Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, σκέψεις 57 και 65).

110 Τέλος, η μητρική εταιρία έχει δικαίωμα ακρόασης από την Επιτροπή προτού ληφθεί απόφαση εις βάρος της και η απόφαση αυτή υπόκειται στον έλεγχο του δικαστή της Ένωσης, ο οποίος πρέπει να αποφανθεί διασφαλίζοντας πλήρως τα δικαιώματα άμυνας.

111 Συνεπώς, δεχόμενο στη σκέψη 71 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης την αρχή του τεκμηρίου ευθύνης της μητρικής εταιρίας για τις πράξεις της κατά 100 % θυγατρικής της, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο.

112 Με το τρίτο σκέλος του έβδομου λόγου αναίρεσης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν την εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου εφαρμογή της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την προμνησθείσα απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, υποστηρίζοντας ότι στη σκέψη 86 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης το Γενικό Δικαστήριο προέβη σε υπέρμετρα ευρεία ερμηνεία της έννοιας της εμπορικής πολιτικής. Πρέπει εντούτοις να υπομνησθεί ότι, προκειμένου να διαπιστωθεί αν μια θυγατρική εταιρία καθορίζει αυτοτελώς τη συμπεριφορά της στην αγορά, πρέπει να συνεκτιμώνται όλα τα κρίσιμα στοιχεία που αφορούν τους οργανωτικούς, οικονομικούς και νομικούς δεσμούς μεταξύ της θυγατρικής και της μητρικής εταιρίας, τα οποία ενδέχεται να διαφέρουν ανάλογα με την περίπτωση και τα οποία, επομένως, δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εξαντλητικής απαρίθμησης (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, προμνησθείσες αποφάσεις Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψεις 73 και 74, και Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, σκέψη 58). Συνεπώς, η εμπορική πολιτική αποτελεί ένα μόνο στοιχείο μεταξύ περισσοτέρων και, επιπλέον, αντιθέτως προς όσα διατείνονται οι αναιρεσείουσες, δεν πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο συσταλτικό.

113 Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν επίσης κατ' ουσίαν ότι δεν συντρέχει ευθύνη της Schindler Holding, καθόσον εφάρμοζε πρόγραμμα συμμόρφωσης. Στο μέτρο που το επιχείρημα αυτό μπορεί να θεωρηθεί παραδεκτό ως στρεφόμενο κατά κριτηρίου εκτίμησης του Γενικού Δικαστηρίου, αρκεί η διαπίστωση ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, στη σκέψη 88 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η κατάρτιση από τη Schindler Holding κώδικα συμπεριφοράς για την πρόληψη των παραβιάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού και των συναφών προς το δίκαιο αυτό κατευθυντήριων γραμμών εκ μέρους των θυγατρικών της, αφενός μεν, δεν αναιρεί το γεγονός ότι υφίσταται η παράβαση που διαπιστώθηκε σε βάρος της, αφετέρου δε, δεν αποδεικνύει ότι οι εν λόγω θυγατρικές καθόριζαν αυτοτελώς την εμπορική πολιτική τους.

114 Όπως ορθώς και χωρίς να υποπέσει σε αντίφαση έκρινε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 88 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, η εφαρμογή του εν λόγω κώδικα συμπεριφοράς μάλλον υποδηλώνει ότι η μητρική εταιρία ασκούσε όντως έλεγχο επί της εμπορικής πολιτικής των θυγατρικών της. Το γεγονός ότι ορισμένοι υπάλληλοι των θυγατρικών της δεν συμμορφώθηκαν προς τον εν λόγω κώδικα συμπεριφοράς δεν αρκεί προς απόδειξη του αυτόνομου χαρακτήρα της εμπορικής πολιτικής των επίμαχων θυγατρικών.

115 Οι αναιρεσείουσες βάλλουν, τέλος, κατά της σκέψης 86 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης και ιδίως της εκτίμησης του Γενικού Δικαστηρίου ότι δεν προσκόμισαν αποδεικτικά στοιχεία προς στήριξη των επιχειρημάτων τους και ότι, εν πάση περιπτώσει, τα επιχειρήματα αυτά, ακόμη και αν ευσταθούσαν, δεν θα μπορούσαν να ανατρέψουν το τεκμήριο της αποφασιστικής επιρροής της μητρικής εταιρίας επί των θυγατρικών της. Πρέπει ωστόσο να υπομνησθεί ότι η εκτίμηση των αποδείξεων εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Γενικού Δικαστηρίου και εκφεύγει του αναιρετικού ελέγχου του Δικαστηρίου.

116 Από το σύνολο των ανωτέρω προκύπτει ότι ο έβδομος λόγος αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί ως εν μέρει απαράδεκτος και ως εν μέρει αβάσιμος.

Επί του όγδοου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από παραβίαση του ανώτατου ορίου του προστίμου κατά το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003

Επιχειρήματα των διαδίκων

117 Με τον όγδοο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τις σκέψεις 362 έως 364 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Εκτιμούν ότι δεν ευσταθεί ότι μια μητρική εταιρία και οι θυγατρικές της αποτελούν οικονομική οντότητα και ότι, εξ αυτού του λόγου, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο κύκλος εργασιών του ομίλου για τον καθορισμό του συνόλου των προστίμων.

118 Η Επιτροπή εκτιμά ότι ο όγδοος λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος για τους λόγους που προέβαλε στο πλαίσιο του έβδομου λόγου αναίρεσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

119 Όπως κρίθηκε στο πλαίσιο του έβδομου λόγου αναίρεσης, το επιχείρημα ότι μια μητρική εταιρία και οι θυγατρικές της μπορούν να αποτελούν και εν προκειμένω αποτελούν οικονομική οντότητα δεν πάσχει πλάνη περί το δίκαιο.

120 Επομένως, ο όγδοος λόγος αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί.

Επί του ένατου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας

Επιχειρήματα των διαδίκων

121 Με τον ένατο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τις σκέψεις 185 έως 196 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον έκτο λόγο ακύρωσης που είχαν προβάλει σε πρώτο βαθμό. Υποστηρίζουν ότι ο καθορισμός των προστίμων έχει, κατά παραβίαση του διεθνούς δικαίου, τις ίδιες συνέπειες με ένα μέτρο απαλλοτρίωσης. Η κρίση του Γενικού Δικαστηρίου συνιστά παράβαση του άρθρου 17, παράγραφος 1, του Χάρτη και του άρθρου 1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Κατά τις αναιρεσείουσες, κακώς το Γενικό Δικαστήριο δεν εξέτασε αν το επίμαχο πρόστιμο μπορούσε να θεωρηθεί σύμφωνο προς την αρχή της αναλογικότητας υπό το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ιδίως δε της απόφασης Μαμιδάκης κατά Ελλάδας της 11ης Ιανουαρίου 2007 (προσφυγή υπ' αριθ. 35533/04), αλλά αναφέρθηκε αποκλειστικά στη δική του νομολογία και σε εκείνη του Δικαστηρίου, μολονότι, κατόπιν της έναρξης ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας, θα έπρεπε να επανεξετάσει με κριτικό πνεύμα την παλαιότερη νομολογία του υπό το φως της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

122 Περαιτέρω, κατά τις αναιρεσείουσες, το σκεπτικό του Γενικού Δικαστηρίου εδράζεται σε εσφαλμένη παραδοχή, ήτοι ότι η Schindler Holding και οι θυγατρικές της συνιστούν μια οικονομική οντότητα.

123 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι με την προσφυγή ακύρωσης που άσκησαν σε πρώτο βαθμό οι αναιρεσείουσες δεν επικαλέσθηκαν το δικαίωμα ιδιοκτησίας ως θεμελιώδες δικαίωμα. Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν έκρινε επί του Χάρτη ή επί της προμνησθείσας απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Μαμιδάκης κατά Ελλάδας. Εν πάση περιπτώσει, κατά την Επιτροπή, ο έλεγχος αναλογικότητας στον οποίο προέβη το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 191 έως 195 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης είναι ο ίδιος με εκείνον στον οποίο προέβη το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με την προμνησθείσα απόφαση Μαμιδάκης κατά Ελλάδας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

124 Όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 32 της παρούσας απόφασης, ενόσω η Ένωση δεν έχει προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ, η Σύμβαση αυτή δεν συνιστά νομική πράξη τυπικώς ενταγμένη στην έννομη τάξη της Ένωσης. Πάντως, κατά πάγια νομολογία, τα θεμελιώδη δικαιώματα, μεταξύ των οποίων καταλέγεται το δικαίωμα ιδιοκτησίας, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου, την τήρηση των οποίων διασφαλίζει το Δικαστήριο (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1979, 44/79, Hauer, Συλλογή τόμος 1979/II, σ. 749, σκέψεις 15 και 17). Η προστασία του δικαιώματος ιδιοκτησίας προβλέπεται εξάλλου στο άρθρο 17 του Χάρτη.

125 Εν προκειμένω, οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν προέβη σε έλεγχο αναλογικότητας υπό το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ιδίως δε της απόφασης Μαμιδάκης κατά Ελλάδας, αλλά αναφέρθηκε αποκλειστικά στη δική του νομολογία και σε εκείνη του Δικαστηρίου.

126 Συναφώς, επισημαίνεται ευθύς εξαρχής ότι οι αναιρεσείουσες ουδέποτε επικαλέσθηκαν την προστασία του δικαιώματος ιδιοκτησίας ως θεμελιώδους δικαιώματος. Αντιθέτως, στο σημείο 97 της προσφυγής ακύρωσης που άσκησαν σε πρώτο βαθμό διευκρίνισαν ότι «[δ]εν είναι κρίσιμο το ζήτημα αν και σε ποιο βαθμό η Ευρωπαϊκή Κοινότητα προστατεύει ήδη την ιδιοκτησία των επιχειρήσεων, λόγου χάρη, στο πλαίσιο των θεμελιωδών δικαιωμάτων». Στο ίδιο σημείο 97 της προσφυγής ακύρωσης οι αναιρεσείουσες επικαλέσθηκαν «τα κατά το διεθνές δίκαιο πρότυπα προστασίας των αλλοδαπών επιχειρηματιών που επενδύουν στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα».

127 Εντεύθεν προκύπτει ότι οι αναιρεσείουσες δεν μπορούν να προσάψουν στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν απάντησε σε ισχυρισμούς τους οποίους δεν προέβαλαν. Εξάλλου, δεν υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο όφειλε να προβεί αυτεπαγγέλτως σε έλεγχο αναλογικότητας υπό το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

128 Εν πάση περιπτώσει, καθόσον προβάλλουν παράβαση του Χάρτη, οι αναιρεσείουσες θα μπορούσαν να αποδείξουν πλάνη περί το δίκαιο στο πλαίσιο του έλεγχου εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου μόνον εφόσον αποδείκνυαν ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν αναγνώρισε στο δικαίωμα ιδιοκτησίας την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με εκείνες που του αποδίδει η ΕΣΔΑ.

129 Ως προς τη θεώρηση της Schindler Holding και των θυγατρικών της ως οικονομικής οντότητας, αρκεί η διαπίστωση ότι δεν πρόκειται για εσφαλμένη παραδοχή του σκεπτικού του Γενικού Δικαστηρίου, αλλά για θεμελιώδη αρχή του δικαίου του ανταγωνισμού που αποτελεί αντικείμενο πάγιας νομολογίας, όπως υπομνήσθηκε στις σκέψεις 101 έως 103 της παρούσας απόφασης σε απάντηση στον έβδομο λόγο αναίρεσης. Πράγματι, για τον προσδιορισμό του αυτουργού μιας παραβίασης του δικαίου του ανταγωνισμού γίνεται προσφυγή στην έννοια της οικονομικής οντότητας, ακόμη και αν αυτή, από νομικής πλευράς, αποτελείται από πλείονα φυσικά ή νομικά πρόσωπα.

130 Κατόπιν των ανωτέρω, ο ένατος λόγος αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί.

Επί του δέκατου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από παράβαση των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 λόγω του ιδιαιτέρως μεγάλου ύψους των ποσών που λαμβάνονται ως βάση για τον υπολογισμό του προστίμου

Επιχειρήματα των διαδίκων

131 Με τον δέκατο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά των σκέψεων 197 έως 270 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον έβδομο λόγο ακύρωσης που είχαν προβάλει σε πρώτο βαθμό. Εκτιμούν ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν εφάρμοσε ορθώς τη νομολογία περί των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 και έκρινε κακώς ότι ο αντίκτυπος των παραβάσεων δεν ήταν δυνατό να εκτιμηθεί. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν, αφενός, ότι προσκόμισαν ενδείξεις για την απουσία αντίκτυπου ή για τον μειωμένο αντίκτυπο των επίμαχων συμφωνιών και, αφετέρου, ότι ο αντίκτυπος αυτός θα μπορούσε να έχει προσδιορισθεί με τη διενέργεια οικονομετρικής πραγματογνωμοσύνης. Δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν παρουσίασε τέτοια πραγματογνωμοσύνη, το Γενικό Δικαστήριο θα έπρεπε να έχει διατάξει αποδείξεις και να έχει ασκήσει την πλήρη δικαιοδοσία του κατά την έννοια του άρθρου 31 του κανονισμού 1/2003.

132 Η Επιτροπή αντικρούει την επιχειρηματολογία των αναιρεσειουσών.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

133 Με τον δέκατο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες δεν αμφισβητούν τον χαρακτηρισμό των παραβάσεων ως «πολύ σοβαρών παραβάσεων» επί τη βάσει και μόνον της φύσης και της γεωγραφικής τους έκτασης, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 671 της επίμαχης απόφασης και όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 217 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, αλλά αμφισβητούν αποκλειστικά την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου ότι ο πραγματικός αντίκτυπος της σύμπραξης δεν ήταν δυνατό να εκτιμηθεί.

134 Όπως όμως υπενθύμισε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 178 των προτάσεών της, από πάγια νομολογία συνάγεται ότι ο πραγματικός αντίκτυπος μιας παράβασης επί της αγοράς αποτελεί μεν στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη για την αξιολόγηση της σοβαρότητας της παράβασης, πλην όμως πρόκειται για ένα κριτήριο μεταξύ περισσοτέρων, όπως η φύση της παράβασης και η έκταση της γεωγραφικής αγοράς (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, προμνησθείσα απόφαση Musique Diffusion française κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 129). Επομένως, το αποτέλεσμα μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό πρακτικής δεν αποτελεί, αυτό καθαυτό, αποφασιστικό κριτήριο για τον προσδιορισμό του ενδεδειγμένου ύψους του προστίμου. Ειδικότερα, στοιχεία αναγόμενα στην πρόθεση μπορεί να είναι περισσότερο σημαντικά από εκείνα που αφορούν τις συνέπειες, ιδίως όταν πρόκειται για παραβάσεις εγγενώς σοβαρές, όπως η κατανομή αγορών, στοιχείο που συντρέχει εν προκειμένω (βλ. αποφάσεις της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-194/99 P, Thyssen Stahl κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. I-10821, σκέψη 118· της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, C-534/07 P, Prym και Prym Consumer κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. I-7415, σκέψη 96, και της 12ης Νοεμβρίου 2009, C-554/08 P, Carbone-Lorraine κατά Επιτροπής, που δεν έχει δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 44).

135 Εξάλλου, από το σημείο 1, Α, πρώτο εδάφιο, των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 προκύπτει ότι ο αντίκτυπος αυτός πρέπει να λαμβάνεται υπόψη μόνον εφόσον δύναται να μετρηθεί (απόφαση της 9ης Ιουλίου 2009, C-511/06 P, Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. I-5843, σκέψη 125, και προμνησθείσα απόφαση Prym και Prym Consumer κατά Επιτροπής, σκέψη 74).

136 Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο μόνον επαλλήλως θα μπορούσε να έχει λάβει υπόψη του τον πραγματικό αντίκτυπο της επίμαχης παράβασης στην αγορά, εφόσον ήταν δυνατή η εκτίμηση του αντίκτυπου αυτού (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, διάταξη της 13ης Δεκεμβρίου 2012, C-654/11 P, Transcatab κατά Επιτροπής, σκέψη 43, καθώς και απόφαση της 13ης Ιουνίου 2013, C-511/11 P, Versalis κατά Επιτροπής, σκέψεις 83 και 84).

137 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι ο δέκατος λόγος αναίρεσης, ακόμη και αν υποτεθεί βάσιμος, δεν θα μπορούσε να ανατρέψει την εκτιθέμενη στη σκέψη 232 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία έπρεπε να απορριφθούν τα επιχειρήματα περί έλλειψης νομιμότητας του χαρακτηρισμού των παραβάσεων που διαπιστώθηκαν στο άρθρο 1 της επίμαχης απόφασης ως «πολύ σοβαρών».

138 Ο δέκατος λόγος αναίρεσης είναι, συνεπώς, αλυσιτελής.

Επί του ενδέκατου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από παράβαση των κατευθυντήριων γραμμών του 1998, καθόσον ελαφρυντικές περιστάσεις οδήγησαν σε αμελητέες μόνο μειώσεις των προστίμων

Επιχειρήματα των διαδίκων

139 Με τον ενδέκατο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τις σκέψεις 271 έως 279 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο δικαιολόγησε την απόφαση της Επιτροπής να μη λάβει υπόψη ως ελαφρυντική περίσταση την οικειοθελή παύση της παράβασης του ομίλου Schindler στη Γερμανία, εκτιμώντας ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, μια ελαφρυντική περίσταση μπορεί να αναγνωρισθεί βάσει του σημείου 3, τρίτη περίπτωση, των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 μόνο στην περίπτωση που η παράβαση τερματίσθηκε λόγω της παρέμβασης της Επιτροπής. Κατά τις αναιρεσείουσες, η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου δεν είναι σύμφωνη με την προμνησθείσα απόφαση Prym και Prym Consumer κατά Επιτροπής, η οποία αφορούσε σύμπραξη που είχε τερματισθεί από όλους τους συμμετέχοντες προτού παρέμβει καθ' οιονδήποτε τρόπο η Επιτροπή, ενώ εν προκειμένω μόνο μία επιχείρηση είχε αποσυρθεί από τη σύμπραξη. Εξάλλου, είναι αβάσιμο το επιχείρημα ότι η οικειοθελής παύση της παράβασης έχει ήδη ληφθεί επαρκώς υπόψη κατά την εκτίμηση της διάρκειάς της. Τέλος, κατά τις αναιρεσείουσες, η εκτιθέμενη στη σκέψη 275 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, κατά την οποία ο προδήλως παράνομος χαρακτήρας των συμφωνιών αντίκειται στην αναγνώριση ελαφρυντικής περίστασης, στηρίζεται αποκλειστικά στη νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου, αλλά όχι στη νομολογία του Δικαστηρίου.

140 Οι αναιρεσείουσες βάλλουν επίσης κατά της σκέψης 282 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, στην οποία το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο το πρόγραμμα συμμόρφωσης του ομίλου Schindler έπρεπε να συνεκτιμηθεί ως ελαφρυντική περίσταση. Κατά τις αναιρεσείουσες, το ζήτημα αν ένα μέτρο συμμόρφωσης μπορεί να «μεταβάλλει το υποστατό της διαπιστωθείσας παράβασης» δεν είναι καθοριστικό. Καθοριστικό είναι μόνον το γεγονός ότι, λαμβάνοντας εσωτερικά μέτρα, ο όμιλος Schindler θέλησε να αποφύγει τις παραβάσεις και ότι η Schindler Holding έπραξε ό,τι ήταν δυνατόν προς τον σκοπό αυτό. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι η μείωση του προστίμου θα έπρεπε να είναι ακόμη πιο σημαντική, δεδομένου ότι μια από τις παράπλευρες συνέπειες του προγράμματος συμμόρφωσης του ομίλου Schindler είναι να καθίσταται δυσχερέστερη η αποκάλυψη στο εσωτερικό της επιχείρησης παραβάσεων που διαπράχθηκαν, καθόσον οι παραβατούντες συνεργάτες απειλούνται με αυστηρές κυρώσεις.

141 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι αναιρεσείουσες δεν αμφισβητούν τις εκτιθέμενες στη σκέψη 276 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης διαπιστώσεις περί των περιστάσεων τερματισμού της παράβασης από τις αναιρεσείουσες, ήτοι ότι αποχώρησαν από τη σύμπραξη απλώς και μόνο λόγω διαφωνίας με τους άλλους μετέχοντες, διότι οι τελευταίοι αρνήθηκαν να τους παραχωρήσουν μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς.

142 Ως προς τη συνεκτίμηση του προγράμματος συμμόρφωσης, η Επιτροπή τονίζει ότι η ανταμοιβή που αρμόζει σε ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι, στην ιδανική περίπτωση, η απουσία συμπεριφορών αντίθετων προς τον ανταγωνισμό, αλλά όχι πάντως η μείωση προστίμου για συμμετοχή σε σύμπραξη που έχει ήδη λάβει χώρα.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

143 Προβαίνοντας σε διαπίστωση επί πραγματικών περιστατικών την οποία το Δικαστήριο δεν μπορεί να ελέγξει, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε στη σκέψη 276 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης ότι «όπως προκύπτει από τη δικογραφία, [ο όμιλος] Schindler αποχώρησε από τη σύμπραξη απλώς και μόνο λόγω διαφωνίας με τους άλλους μετέχοντες, καθόσον οι δεύτεροι αρνήθηκαν να της παραχωρήσουν μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς». Υπό το πρίσμα της υπομνησθείσας στις σκέψεις 274 και 275 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης νομολογίας καθώς και της ανωτέρω εκτίμησης επί των πραγματικών περιστατικών, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο απορρίπτοντας το επιχείρημα των αναιρεσειουσών περί οικειοθελούς παύσης της παράβασης.

144 Περαιτέρω, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 185 των προτάσεών της, το πρόγραμμα συμμόρφωσης της Schindler όχι μόνο δεν είχε αντίστοιχο θετικό αποτέλεσμα, αλλά αντιθέτως κατέστησε δυσχερέστερη την αποκάλυψη των επίμαχων παραβάσεων. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο απορρίπτοντας το σχετικό επιχείρημα των αναιρεσειουσών.

145 Κατά συνέπεια, ο ενδέκατος λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος.

Επί του δωδέκατου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από παράβαση της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία λόγω αμελητέων μειώσεων του ποσού των προστίμων κατόπιν συνεργασίας

Επιχειρήματα των διαδίκων

146 Με τον δωδέκατο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά των σκέψεων 287 έως 361 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον ένατο λόγο ακύρωσης που οι αναιρεσείουσες είχαν προβάλει σε πρώτο βαθμό.

147 Πρώτον, οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τις ιδιαιτέρως περιορισμένες μειώσεις του ποσού των προστίμων καθώς και τις περιπτώσεις άνισης μεταχείρισης κατά την εφαρμογή της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία.

148 Βάλλουν ιδίως κατά της σκέψης 296 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, στην οποία το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή διαθέτει σημαντικό περιθώριο εκτίμησης, και κατά της σκέψης 300 της εν λόγω απόφασης, στην οποία το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι μόνον πρόδηλη υπέρβαση του περιθωρίου αυτού μπορεί να οδηγήσει σε επιβολή κυρώσεων. Κατά τις αναιρεσείουσες, τέτοιο περιθώριο εκτίμησης δεν υφίσταται και το Γενικό Δικαστήριο όφειλε να ελέγξει την επίμαχη απόφαση στο σύνολό της ως προς τον καθορισμό του ποσού του προστίμου, ασκώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την πλήρη δικαιοδοσία που του απονέμει το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003.

149 Εξάλλου, οι αναιρεσείουσες τονίζουν ότι κακώς το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε, στη σκέψη 309 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, τη δήλωσή τους προς την Επιτροπή.

150 Τέλος, λαμβανομένων υπόψη των αποδείξεων που προσκόμισαν οι αναιρεσείουσες, το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε κατά τρόπο εσφαλμένο την αρχή της ίσης μεταχείρισης στις σκέψεις 312 έως 319 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης.

151 Δεύτερον, οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τις σκέψεις 350 έως 361 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον ένατο λόγο ακύρωσης που είχαν προβάλλει σε πρώτο βαθμό και ειδικότερα το σκέλος με το οποίο υποστήριζαν ότι ήταν ιδιαιτέρως περιορισμένη η μείωση του ποσού του προστίμου κατά 1 % λόγω της συνεργασίας τους πέραν του πεδίου εφαρμογής της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία, καθόσον δεν αμφισβήτησαν τα πραγματικά

περιστατικά που περιλαμβάνονταν στην ανακοίνωση των αιτιάσεων. Οι αναιρεσείουσες εκτιμούν ότι το σκεπτικό του Γενικού Δικαστηρίου είναι εσφαλμένο και αντιφατικό σε σχέση με την παλαιότερη νομολογία.

152 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο ορθώς εξέθεσε, στη σκέψη 308 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, τον λόγο για τον οποίο η δήλωση των αναιρεσειουσών δεν ήταν καθοριστικής σημασίας, κάτι που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη μείωση προστίμου σύμφωνα με το σημείο 21 της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία. Κατά την Επιτροπή, πρόκειται για εκτίμηση επί των πραγματικών περιστατικών, η οποία δεν υπόκειται στον αναιρετικό έλεγχο του Δικαστηρίου.

153 Όσον αφορά το επιχείρημα περί παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι αναιρεσείουσες παραγνωρίζουν τις «λεπτομερείς επεξηγήσεις για τη λειτουργία του συστήματος» που παρέθεσε μία από τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στη σύμπραξη, οι οποίες δικαιολογούν τη σημαντική προστιθέμενη αξία του αιτήματος επιείκειας της επιχείρησης αυτής.

154 Όσον αφορά τις σκέψεις 350 έως 361 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η ελαφρυντική περίσταση του σημείου 3, έκτη περίπτωση, των κατευθυντήριων γραμμών του 1998 δεν αποσκοπεί στην πάση θυσία ικανοποίηση των αιτημάτων επιείκειας που δεν ευδοκίμησαν ή που έγιναν μόνο μερικώς δεκτά, διότι κάτι τέτοιο θα έθιγε τη λειτουργία παροχής κινήτρων που έχουν η ανακοίνωση του 2002 για τη συνεργασία και οι εντεύθεν απορρέουσες υποχρεώσεις συνεργασίας, δεδομένου ότι οι διαβαθμισμένες μειώσεις χορηγούνται ακριβώς μόνον εάν υπήρξε «σημαντική προστιθέμενη αξία», σε συνάρτηση με τον χρόνο συνεργασίας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

155 Επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, όταν ασκεί έλεγχο νομιμότητας επί απόφασης επιβολής προστίμων για παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, ο δικαστής της Ένωσης δεν μπορεί να επαφίεται στο περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει η Επιτροπή ούτε όσον αφορά την επιλογή των συνεκτιμώμενων στοιχείων κατά την εφαρμογή των κριτηρίων που προβλέπουν οι κατευθυντήριες γραμμές του 1998 ούτε όσον αφορά την αξιολόγηση των στοιχείων αυτών προκειμένου να αρνηθεί τη διενέργεια διεξοδικού ελέγχου των νομικών και των πραγματικών ζητημάτων (προμνησθείσα απόφαση Χαλκόρ κατά Επιτροπής, σκέψη 62). Ο κανόνας αυτός τυγχάνει επίσης εφαρμογής όταν ο δικαστής εξετάζει αν η Επιτροπή εφάρμοσε ορθώς την ανακοίνωση του 2002 για τη συνεργασία.

156 Μολονότι οι αρχές που εξήγγειλε το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 295 έως 300 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης δεν συνάδουν προς την ανωτέρω νομολογία, πρέπει εντούτοις να εξετασθεί ο τρόπος με τον οποίο το Γενικό Δικαστήριο προέβη στον έλεγχο στην παρούσα υπόθεση, προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον παραβίασε τις αρχές αυτές. Πράγματι, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 191 των προτάσεών της, καθοριστικής σημασίας είναι το κριτήριο το οποίο χρησιμοποιεί το Γενικό Δικαστήριο κατά τη συγκεκριμένη εξέταση της προστιθέμενης αξίας της συνεργασίας της οικείας επιχείρησης με την Επιτροπή.

157 Στις σκέψεις 301 έως 349 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τα προσκομισθέντα από τις αναιρεσείουσες αποδεικτικά στοιχεία, προκειμένου να διαπιστώσει αν στοιχειοθετούσαν «σημαντική προστιθέμενη αξία» κατά την έννοια του σημείου 21 της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία.

158 Μολονότι η εξέταση αυτή συνεπάγεται εκτιμήσεις πραγματικών περιστατικών που εκφεύγουν του αναιρετικού ελέγχου εκ μέρους του Δικαστηρίου, διαπιστώνεται πάντως ότι το Γενικό Δικαστήριο προέβη σε ενδελεχή έλεγχο στο πλαίσιο του οποίου το ίδιο αξιολόγησε τα αποδεικτικά στοιχεία, χωρίς να αναφερθεί στο περιθώριο εκτίμησης της Επιτροπής και αιτιολογώντας λεπτομερώς την απόφασή του.

159 Όσον αφορά την κριτική επί των σκέψεων 309 και 312 έως 319 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, διαπιστώνεται ότι στρέφεται κατά εκτιμήσεων του Γενικού Δικαστηρίου επί πραγματικών περιστατικών, οι οποίες εκφεύγουν του αναιρετικού ελέγχου του Δικαστηρίου. Εν πάση περιπτώσει, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν απαγορεύει την ευνοϊκή μεταχείριση μόνον εκείνης της επιχείρησης η οποία προσκομίζει στοιχεία που συνιστούν «σημαντική προστιθέμενη αξία» κατά την έννοια του σημείου 21 της ανακοίνωσης του 2002 για τη συνεργασία.

160 Η δε κριτική επί των σκέψεων 350 έως 361 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης είναι αβάσιμη για τον προβληθέντα από την Επιτροπή λόγο που παρατίθεται στη σκέψη 152 της παρούσας απόφασης.

161 Επομένως, ο δωδέκατος λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος.

Επί του δέκατου τρίτου λόγου αναίρεσης, που αντλείται από τον δυσανάλογο χαρακτήρα του ποσού των προστίμων

Επιχειρήματα των διαδίκων

162 Με τον δέκατο τρίτο λόγο αναίρεσης οι αναιρεσείουσες επικρίνουν τις σκέψεις 365 έως 372 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τον δέκατο λόγο ακύρωσης που είχαν προβάλει σε πρώτο βαθμό. Διατείνονται ότι το σκεπτικό του Γενικού Δικαστηρίου εδράζεται σε εσφαλμένη παραδοχή, διότι οι παραβάσεις δεν μπορούν να καταλογισθούν στη Schindler Holding. Εξάλλου, ένα πρόστιμο δεν θα πρέπει να θεωρείται σύμφωνο προς την αρχή της αναλογικότητας για τον λόγο και μόνον ότι δεν υπερβαίνει το ανώτατο όριο του 10 % του κύκλου εργασιών. Από το άρθρο 49 του Χάρτη προκύπτει ότι η εξέταση της αναλογικότητας του προστίμου αποτελεί διακριτό σκέλος που προστίθεται στην επαλήθευση της τήρησης του ανώτατου ορίου του 10 % του κύκλου εργασιών. Οι αναιρεσείουσες παραπέμπουν συναφώς στην προμνησθείσα απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Μαμιδάκης κατά Ελλάδας, στην οποία κρίθηκε αντίθετο προς την αρχή της αναλογικότητας ένα πρόστιμο συνολικού ύψους περίπου 8 εκατομμυρίων ευρώ.

163 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο δέκατος τρίτος λόγος προσφυγής δεν ευσταθεί.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

164 Από πάγια νομολογία συνάγεται ότι δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο, όταν αποφαίνεται επί νομικών ζητημάτων στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας, να υποκαθιστά, για λόγους επιείκειας, το Γενικό Δικαστήριο, αποφαινόμενο κατά πλήρη δικαιοδοσία επί του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης (προμνησθείσα απόφαση Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 245).

165 Μόνο στο μέτρο που το Δικαστήριο κρίνει ότι η αυστηρότητα της κύρωσης είναι όχι απλώς μη ενδεδειγμένη, αλλά και υπερβολική σε σημείο που να είναι δυσανάλογη, μπορεί να διαπιστωθεί πλάνη περί το δίκαιο εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου λόγω του μη ενδεδειγμένου ύψους ενός προστίμου (απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2012, C-89/11 P, E.ON Energie κατά Επιτροπής, σκέψη 126).

166 Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο δεν αρκέσθηκε στο να επαληθεύσει ότι το ποσό των προστίμων δεν υπερέβαινε το 10 % του κύκλου εργασιών σύμφωνα με το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, αλλά προχώρησε, στις σκέψεις 368 έως 370 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, σε ενδελεχή εξέταση της αναλογικότητας των προστίμων.

167 Η δε κριτική που ασκείται επί της συνεκτίμησης του κύκλου εργασιών της Schindler Holding στηρίζεται, όπως επισημάνθηκε σε απάντηση στον έβδομο λόγο αναίρεσης, σε εσφαλμένη παραδοχή ως προς το κατά πόσον είναι σύννομη η χρήση της έννοιας της επιχείρησης.

168 Όσον αφορά την παραπομπή στην προμνησθείσα απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Μαμιδάκις κατά Ελλάδας και στο μέτρο που η απόφαση αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι ασκεί επιρροή σε υπόθεση ανταγωνισμού στην οποία εμπλέκονται μια εμπορική εταιρία με τις θυγατρικές της και όχι ένα φυσικό πρόσωπο, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 214 των προτάσεών της, το αν ένα πρόστιμο συνιστά δυσανάλογη επιβάρυνση για τον αποδέκτη του δεν μπορεί να κριθεί μόνο βάσει του ονομαστικού ποσού του προστίμου. Εξαρτάται επίσης, μεταξύ άλλων, από την ικανότητα πληρωμής του αποδέκτη του.

169 Επισημαίνεται συναφώς ότι, στην περίπτωση επιβολής προστίμων σε επιχείρηση που συνιστά οικονομική οντότητα αποτελούμενη μόνον τύποις από περισσότερα νομικά πρόσωπα, δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη μεμονωμένα η ικανότητα πληρωμής καθενός από τα πρόσωπα αυτά. Στο πλαίσιο αυτό, ορθώς το Γενικό Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τη βαρύτητα των επίμαχων πρακτικών, το μέγεθος καθώς και την οικονομική ισχύ του ομίλου Schindler, διαπίστωσε στη σκέψη 370 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης ότι το συνολικό ποσό των προστίμων που επιβλήθηκαν στις αναιρεσείουσες ανέρχεται περίπου στο 2 % του ενοποιημένου κύκλου εργασιών για το έτος 2005, ποσοστό το οποίο δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογο σε σχέση με το μέγεθος του οικείου ομίλου.

170 Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι ο δέκατος τρίτος λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος.

171 Δεδομένου ότι κανένας λόγος αναίρεσης δεν ευδοκίμησε, η αίτηση αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.

Επί των δικαστικών εξόδων

172 Δυνάμει του άρθρου 184, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναίρεσης είναι αβάσιμη, το Δικαστήριο αποφαίνεται επί των εξόδων.

173 Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του ίδιου Κανονισμού, που εφαρμόζεται στην αναιρετική διαδικασία δυνάμει του άρθρου 184, παράγραφος 1, αυτού, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι οι αναιρεσείουσες ηττήθηκαν, πρέπει, πέραν των δικών τους εξόδων, να καταδικασθούν στα δικαστικά έξοδα της Επιτροπής, σύμφωνα με το σχετικό αίτημά της. Το Συμβούλιο φέρει τα δικαστικά του έξοδα, καθόσον δεν ζήτησε την καταδίκη των αναιρεσειουσών, αλλά ζήτησε από το Δικαστήριο να αποφανθεί προσηκόντως επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφασίζει:

1) Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.

2) Καταδικάζει τις Schindler Holding Ltd, Schindler Management AG, Schindler SA, Schindler Sàrl, Schindler Liften BV και Schindler Deutschland Holding GmbH στα δικαστικά τους έξοδα καθώς και στα δικαστικά έξοδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

3) Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης φέρει τα δικαστικά του έξοδα.

(υπογραφές)